

Ungdomarna, politiken och valet

Anders Bruhn

De två närmast föregående uppsatserna i denna volym presenterar en rad generella utvecklingstrender avseende olika väljargrupper. Nedan skall vi titta lite närmare på en av de grupper där särskilt stora förändringar i synen på valen och det politiska systemet tycks vara för handen, nämligen ungdomsgruppen. Vi skall försöka tränga bakom de siffror som presenterats i syfte att nå en djupare förståelse för hur dagens ungdomar tänker.

Flera undersökningar på senare år har påvisat en minskad partitrohet och ökad rörlighet i valmanskåren. Denna rörlighet gäller i särskilt hög grad inom ungdomsgrupperna (se t.ex. Oscarsson 1998). Det tycks vara lätt att "byta häst". I föregående uppsats påvisades också att föreställningen om valdeltagande som en medborgerlig plikt inte längre är lika stark. Kanske är det minskade valdeltagandet inom t.ex. ungdomsgruppen en effekt av att rörligheten mellan olika politiska alternativ nu börjar utsträckas till en rörlighet även in och ut ur valmanskåren? Om normen att rösta inte är så stark och inget av de politiska alternativen attraherar, ja då kanske man stannar hemma på valdagen? Att rösta blir ett val i sig och ingen självklarhet. Om detta är fallet kan vi förvänta allt starkare kortsiktiga fluktuationer i valdeltagandet i framtiden.

Vad är det då som ligger bakom en ökad rörlighet och ett minskat valdeltagande inom just ungdomsgruppen? En del menar att ungdomar av i dag är ointresserade och okunniga om politiska skeenden. Beror det kanske på en stark fokusering på det egna självet, på den egocentrerade samtiden? Är det så att ungdomar av i dag bara bryr sig om sig själva och sina närmaste? Andra menar dock att ungdomar av i dag är såväl kunniga som kritiska och självständigt tänkande. Är det i så fall så att somliga avvisar politiken därför att det politiska systemet inte tillgodoser krav och förväntningar från

sådana kunniga och kritiskt reflexiva medborgare? Detta är några exempel på frågeställningar som behandlas nedan.

Syfte och uppläggning

Syfte

Syftet med denna undersökning var alltså att nå fördjupade kunskaper om ungdomars motiv till att delta eller inte delta i det senaste valet. Mot bakgrund av olika statistiska undersökningar kring generella attityd- och åsiktsmönster ville jag tränga lite djupare och nå en mer sammanhängande bild av hur ungdomar tänker kring valet, den offentliga politiska debatten och de politiska institutionerna i allmänhet. Vilket intresse hyser de för politiken? Hur engagerade och insatta är de i olika samhällssekendern? Vilka incitament styr valhandlingen?

Målgrupp

Ungdomar är inte den enda grupp i samhället där valdeltagandet har minskat. Det hade naturligtvis varit av intresse att undersöka även andra grupper. Kvalitativa studier av det slag som här genomförts förutsätter dock ett begränsat urval. Stora urvalspopulationer ger sämre möjlighet till tolkning och förståelse av motiven hos enskilda individer. Alltför stor variation i fråga om s.k. bakgrundsfaktorer hos individerna i urvalet försvårar dessutom möjligheterna att upptäcka gemensamma drag i motivbilden. Här har fokuserats på gruppen 19–25 år, dvs. ungdomar som i valet 1998 var berättigade att rösta för första eller andra gången. Det finns flera motiv till att fokusera på yngre väljare. Flera studier visar att denna grupp (åtminstone delar av den) tenderar att vända de etablerade partierna ryggen, att de i stället engagerar sig i andra typer av kollektiva rörelser och/eller i mer individualiserade former av problemlösning och aktivitet (se t.ex. Norris 1998). Svårigheterna att engagera och intressera ungdomar i politiken var också ett problem som togs upp i många sammanhang under valrörelsen. De yngre väljarna kan också förväntas vara en stark värdemätare på de förändringar som sker i medborgarnas relationer till de politiska institutionerna i termer av förtroende, legitimitet och engagemang (Inglehart 1990, 1999).

Om kvalitativ metod

De viktigaste motiven för att välja en kvalitativ forskningsansats i detta sammanhang är att öppna upp för en djupare förståelse av såväl helhet som nyanser, komplexitet och ambivalenser i motivbilden hos ungdomarna. Metoden här bygger på relativt öppna, tematiskt strukturerade intervjuer. Målet är att intervjun skall löpa som ett slags "konversation med ett syfte" (Burgess 1984, Kvale 1997).

Detta ger en större möjlighet för upptäckt av företeelser man inte räknat med i jämförelse med av forskaren redan förutbestämda klart formulerade svarsalternativ att instämma i eller avvisa. En sådan kvalitativ metod kan därmed vara ett värdefullt komplement till mer generella och kvantitativa undersökningar av attityder och opinioner. Resultaten medger dock ej generaliseringar till större populationer av typen "så och så många procent anser...". Det är generaliserbart endast i förhållande till teoretiska satsar och antaganden, inte till populationer (Yin 1989:21). Detta betyder att det kan bidra till utvecklandet av teorier kring, i detta fall, orsaker bakom ett sjunkande valdeltagande. I nästa led kan dessa teorier eller delar av dem prövas i såväl kvantitativa som nya kvalitativa undersökningar.

Intervjufrågorna i denna undersökning täcker ett brett område. Exempel på teman som avhandlats förutom politik och val är allmänt samhällsintresse, arbete och utbildning, framtiden, fritiden samt de tillhörigheter man känner och gemenskaper man deltar i.

Intervjuerna har genomförts med hjälp av bandspelare och sedan skrivits ut i sin helhet. Vissa smärre korrigeringar från talspråket har då skett för att göra dem mer läsbara och presentabla i citatform. Samtliga ungdomar har erbjudits att läsa igenom och korrigera eventuella fel i intervjutexten. Endast ett par uttryckte intresse av detta. Några önskemål om korrigeringar har ej framkommit. I syfte att skydda de intervjuades identitet har vissa rena faktauppgifter ändrats, såsom egennamn, ortsnamn etc.

Urval och avgränsningar

De intervjuade har valts ut enligt principen om ett riktat, teoretiskt urval (Strauss & Corbin 1990). Konkret innebär detta att man väljer ut intervjupersoner vilka är olika varandra i fråga om vissa viktiga aspekter. Det kan t.ex. röra sig om olikheter i fråga om kön, bakgrund, nuvarande sysselsättning och utbildningskompetens. Det handlar om att ta hänsyn till avvikelser och kontraster kring det undersökta fenomenet. Vad är gemensamt trots olikheterna och vad

är specifikt i förhållande till dem? Det absoluta antalet som skall intervjuas är inte på förhand bestämt med en metod som denna. Det handlar om att täcka in de viktiga aspekter som utkristalliseras, ofta dyker nya upp under själva fältarbetet, och att ta in en tillräcklig mängd information för att genomföra en väl grundad analys av problemområdet.

I huvudsak har ungdomarna i denna undersökning valts ut med hjälp av tjänstemän inom några viktiga verksamheter. Några har dessutom valts ut genom den s.k. snöbollsmetoden. Man frågar helt enkelt under intervjuerna om respondenten känner någon, i detta fall icke-röstare, som kan tänkas låta sig intervjuas.

Sammanlagt sjutton ungdomar (åtta av dem kvinnor), intervjuades under perioden mars–juni 1999. Sju av ungdomarna var vid tillfället första- eller andraårsstudenter vid Örebro universitet. Fem av dessa sju studerade vid olika tekniskt inriktade linjer, de övriga två studerade företagsekonomi. Urvalet skedde främst utifrån studeranderegister och med hjälp av studie- och yrkesvägledningen (en dock via snöbollsmetoden, se nedan). Fyra ungdomar (två kvinnor), valdes ut bland personer i arbetsmarknadsåtgärd vid en kommunalt driven sysselsättningsverkstad. Fyra ungdomar (två kvinnor), valdes ut via "Ungdomsslussen" (administrerar praktikplatser för arbetslös ungdom). Dessa befann sig därmed också, eller var på väg in i, en arbetsmarknadsåtgärd. Tre ungdomar slutligen, nåddes via snöbollsmetoden. Två av dessa, en manlig teknikstuderande och en manlig arbetslös, valdes i egenskap av icke-röstare. Den sista, en kvinna, arbetade som barnskötare. Hon var den enda i materialet som hade ett "reguljärt" arbete. I citaten nedan benämns samtliga av de intervjuade i arbetsmarknadsåtgärd som arbetslösa.

Ursprungligen hade jag som målsättning att intervjua fler ungdomar som är etablerade i arbetslivet. Att nå sådana visade sig komplicerat. Tid och resurser räckte inte till. Här finns därför en möjlig "skevhet" i materialet. Det är inte orimligt att anta att man skulle ha kunnat upptäcka en del andra typer av "förhållningssätt" bland sådana ungdomar. Detta eftersom de har en fast förankring i arbetslivet och därför eventuellt annorlunda framtidsperspektiv. Det totala antalet ungdomar i denna situation i dag kan dock inte förväntas vara särskilt stort på grund av rådande arbetsmarknadsförhållanden och höjda utbildningskrav.

Vare sig första eller andra generationens invandrare finns representerade i denna undersökning. Detta är resultatet av ett medvetet val från min sida. Den främsta orsaken till detta är att man på goda grunder kan anta att problematiken kring politik och val här skiljer

sig avsevärt från övriga grupper. Detta kräver separata undersökningar specifikt inriktade på denna målgrupp. Sådana pågår också för närvarande.

Åtta av de sjutton ungdomarna som intervjuades deltog ej i valet 1998. I ett fall handlade det dock om ren tillfällighet. Röstkortet hade försvunnit i en flytt. Denne person röstade i det föregående valet. Han tillhör dessutom en av de mest politiskt intresserade i materialet. Jag räknar därför in honom bland de röstande. Av samtliga intervjuade var tio förstagsångsväljare vid valet 98. Nio av ungdomarna kommer från mellanstora städer, mestadels Örebro. Sju kommer från småorter, mestadels kransorter till Örebro. En, slutligen, kommer från Stockholm. Tio av ungdomarna kommer från arbetarmiljö. Fyra kommer från tjänstemannamiljö. En kommer från ett akademikerhem och två från småföretagarmiljö (ej jordbruk).

En intressant sak med urvalet är kanske att så få ungdomar kommer från storstadsmiljö. Många undersökningar har tidigare genomförts av ungdomar och ungdomskulturer just i storstadsmiljöer. Ungdomar i storstadsmiljöer kan av flera skäl betraktas som förelöpare i jämförelse med andra ungdomar. Förändringar i ungdomskulturer och åsiktsmönster framträder ofta först här (Bruhn 1999). Att i stället fokusera på ungdomar på "landsorten" har sin poäng. Det kan tänkas ge en mer rättvisande bild av ungdomsgruppen i gemen. Här är de trendigaste ungdomskulturerna färre samtidigt som ungdomar präglade av mer traditionellt och konservativt tänkande rimligen är fler (Fornäs 1994:14).

Rapportens disposition

I redovisningen nedan skall jag först utförligt beskriva resonemang-
et hos några ungdomar som jag anser representerar olika motityper
bakom icke-röstning. Denna mycket berättande början tjänar också
förhoppningsvis syftet att hjälpa läsaren in i ungdomarnas tanke-
värld. Efter detta kommer jag att referera och diskutera olika teman i
de åsiktsmönster som förekommer inom hela undersökningsgrup-
pen. Ofta är åsiktsskillnaderna mycket marginella mellan de som
deltog och de som inte deltog i valet. Jag kommer dock att efter
varje citat ange huruvida det kommer från en röstande eller icke-
röstande. Diskussion kring olika teorier och forskningsresultat med
anknytning till den här aktuella problematiken förekommer på olika
ställen i texten. Främst sker den dock i de senare delarna i samband
med diskussionen kring möjliga förklaringar bakom åsiktsmönstren.

Fyra som inte röstade

En typologisering av motiv

Om man låter människor själva utveckla sin syn på orsakerna bakom en viss handling erhåller man vanligen ganska stora individuella variationer. Varje enskilt fall är unikt. Varje individ har sin egen historia. Detta gäller naturligtvis också de icke-röstande i denna undersökning. Icke desto mindre anser jag mig kunna härleda tre huvudtyper av resonemang som vart och ett pekar mot sin egen specifika typ av bakomliggande motiv.¹ Dessa har jag valt att kalla "protest", "liknöjdhet" och "ambivalens". Nedan skall de beskrivas närmare utifrån fyra konkreta personberättelser, en för var och en av de två första och två för den sistnämnda, som i analysen här framstår som särskilt intressant.

Protesten

Tobias är 22 år och ensamstående. Han kommer från en arbetarfamilj på en mindre bruksort. Musik är Tobias stora intresse. Valet av musikestetiskt gymnasieprogram var också det som förde honom till Örebro. Efter gymnasiet gick han arbetslös i nio månader. Därefter fick han ett halvårs praktikplats på en musikstudio. Praktiken går ut i dagarna varför han nu snart åter är arbetslös.

Tobias bor i egen lägenhet. Hyran tar nästan hälften av arbetslöshetsersättningen. Han understryker dock lite stolt att han klarar sig utan både socialen och bostadsbidrag. Lite extrainkomster får han ibland genom heljobb i musikstudion.

Tobias livsfilosofi är nästan extremt individualistisk. Han betonar starkt detta med att förverkliga sina egna drömmar och behov. Det viktigaste i livet är:

själslig harmoni, att man mår bra och känner att det är OK att man går dit man vill, skiter i vad alla andra säger oavsett hur sjukt det än verkar, jag tror det, göra det man vill, skjuta bort alla andra som är i vägen.
Väljer man att gå någon annans väg är man ute på farlig mark.

Det går inte att inordna sig, att arbeta med något som inte intresserar, att följa fasta tider osv. Musiken är livsintresset och får han arbeta med den kan han arbeta hur mycket som helst. Att tjäna pengar är oviktigt:

Skiter jag fullständigt i, bara jag har en macka på bordet på morron så klagar jag inte. Jag förstår mig absolut inte på dom här materialisterna som bara jagar...²

Tobias är politiskt medveten. Han utgår från en ganska personligt präglad ideologi, med utvecklade, ibland dock lite motsägelsefulla, åsikter om det mesta. Han säger sig följa med i nyhetsflödet men intresserar sig bara för det väsentliga; att människor skall få ha sin fria vilja och inte fara illa. Han har även erfarenhet av politiskt engagemang. Hade "ett mörkt år" i ett ungdomsförbund "till vänster" men avvisar nu alla former av politiskt engagemang. Han undviker också allt umgänge med politiskt engagerade; "musiker är de enda folk man kan förstå sig på". Någon särskild grupp anser han sig inte tillhöra; "frilansande stil har jag".

Tobias skulle ha röstat för första gången 1998. Han menar att han avstod som ren protest. Politiken och det politiska systemet är bara till för eliten. Denna i sin tur bryr sig bara om vuxenvärlden och alla de väletablerade med "23 000 efter skatt, barn och Volvo...". Avståndet är stort till grupper som ungdomar, arbetslösa och studenter. Ingen lyssnar på ungdomen, bara förekomsten av politiska ungdomsförbund avslöjar skevheten:

Vi är väl lika stor del av samhället som dom som är runt fyrtio? Jag menar varför ska vi vara här borta och dom där borta, dom sitter i Riksdan varför måste vi sitta i en nedgången källarlokal och tycka och skicka motioner hit och dit, vi borde fan få vara med där och liksom....det är gubb- och kärringstyrt om man får säga så.

Elitsamhället har gått för långt, de som styr har avlägsnat sig alltför mycket. Ett fåtal personer har för mycket makt och de är svåra att avsätta. Det är dessutom för få folkliga val. På frågan om det är viktigt att vara med och påverka:

Ja absolut, det är ju ett samhälle liksom, det skall ju inte vara centralstyrt, det skall ju vara en stor integrerad smet som påverkar varann liksom till allas bästa. Nu sitter dom där och styr, demokrati inom jättestates. Det är ingen demokrati i det här, det är liksom... envåldshärskare. Man kan få välja dom men... sen när dom börjar göra kontokortsaffärer då har man inget... hade det varit liksom hade man fått bestämma skulle dom inte få en andra chans. Det är bara liksom att 'ja du har misskött dig – ut!', det är ju landet dom bollar med, folket.

Tobias blir mycket upphetsad och engagerad när han kommer in på politiska frågor. Det lyssnas för lite i politiken. Man borde verkligen försöka komma samman och lösa de gemensamma problemen. Samtidigt är det otydligt kring olikheter i sakpolitiken, det käbbblas om oväsentligheter. Han är pessimistisk om utvecklingen. Det som är positivt i dag är dock att folk inte böjer sig utan vidare för auktoriteter.

Nej men det kan ju kanske bero på dem själva (politikerna, min anm.), att dom liksom missköter sig så in i helvete, liksom man kan se det som här också, för fyrtio år sedan var det ju helt andra förutsättningar och då såg man ju upp till politiker på ett helt annat sätt än i dag. Man hade ju respekt för staten på den tiden, jag känner ingen som är i min ålder som tycker att staten kan man lita på, utan det är åt helvete med snutar och pack och sossar, arbetsförmedlingskärningar, liksom dom missköter allt så kopiöst att det går liksom inte att tro på dom, och sen tycker dom att 'nej men gå och rösta liksom...'.'

Att inte rösta var dock från början inte ett självklart val.

Jag var faktiskt på väg, en liten stund, jag skiter egentligen i det fullkomligt för att var det än landar så är det dåligt, det känns lite bättre att stå utanför och kunna säga att jag har inte med den här skiten att göra liksom, jag vill inte vara med... så kände jag det.

Hos Tobias ser vi en djup misstro för att inte säga förakt mot det som han uppfattar som samhällseliten och politikerna. Han ser ett politiskt system där stora samhällsgrupper lämnas utanför. Han ser korruption, mygel och meningslöst käbbel där han i stället skulle vilja se respekt för folkviljan, lyhördhet och en sann vilja att skapa ett bra samhälle för alla grupper. Detta får till följd att han vänder politiken ryggen. De demokratiska principerna som sådana tror han på. Alternativet att rösta blankt för att markera detta var han inte riktigt klar över. Hur den negativa utvecklingen skall kunna vändas har han ingen klar uppfattning om. Han säger sig strunta i det och gå sina egna vägar. Engagemanget och de utförliga åsikterna i olika frågor talar dock ett annat språk.

Den motivtyp det här handlar om är alltså ett medvetet grundat avståndstagande från dagens etablerade partipolitik. Det handlar om relativt övertänkta åsikter. Man motiverar sitt ställningstagande utifrån en någorlunda principiell hållning. Här kan vi tänka oss dels olika former av s.k. extrema ideologier såväl till höger som vänster, dels sådana som, i likhet med Tobias, är mer personligt utmejslade och inte direkt kan relateras till specifika kollektiva rörelser.

Tobias är det enda exemplet bland de intervjuade på en i politisk medvetenhet grundad protest som orsak till ”röstskolk”. Flera andra i materialet har en liknande grad av medvetenhet. Flera delar också många av hans åsikter. I de fallen leder det dock inte till icke-röstning. De markerar i stället sin starka uppslutning bakom själva principen om att rösta. Som visats ovan fanns en sådan tilltro även hos Tobias. Han kunde lika gärna ha röstat blankt. Kanske han gör det nästa gång.

Liknöjdheten

Kenneth är 20 år och förstaårsstudent på en teknisk linje vid universitetet. Han har tidigare gått naturinriktat gymnasium och gjort lumpen. Han kommer från ett tjänstemannahem och är uppvuxen i Örebro. Kenneth har inga särskilda fritidsintressen, skolan och kamratusgänget tar det mesta. Han har inga särskilda framtidsvisioner; ”det är väl utbildning, jobb och familj sen får man se...”. De egna framtidsmöjligheterna bedömer han som goda.

Kenneth följer inte med i politik och samhällsdebatt, bläddrar på sin höjd genom dagstidningen och läser ibland lokalnyheterna. Han är inte intresserad helt enkelt. Politik diskuteras inte heller i hans omgivning, vare sig hemma eller i kompiskretsen; ”det är så tråkigt...”. Om synen på politiskt engagemang; ”...att håller någon på med sånt, blir han också lite betraktad som snobb.” ”...eller lite sådär, jag vet inte, överambitiös, det är ingen som håller på med det”. Inte ens i valrörelsen diskuterade man:

Ja det kanske fanns nån sådär som slängde ur sig nån kommentar och ville börja diskussion, men dom vart ju nerhuggna direkt, fick nån spydig kommentar.

Så här säger Kenneth på frågan om varför han inte röstade:

Den konkreta förklaringen var ju att jag var nere i Linköping då, men det kanske inte är någon bra ursäkt... och sen så det vanliga liksom att min röst spelar ändå ingen roll, hade det varit tio personer som röstade lika, eller hundra då kanske, men inte tusen och inte 8 miljoner.

F. Det är ingen protest i alla fall, att jag går inte och röstar för att 'jag tycker dom är för jävliga' utan mer liksom att 'so what'?

S. Nej precis, det är ingen som bryr sig om att jag inte går och röstar, liksom jag personligen, utom kanske du som kommer att göra en undersökning, det är ingen som kommer från regeringen och...

Kenneth känner ingen politisk tillhörighet åt något håll:

Nej jag har inte så mycket åsikter över huvud taget. Jag är inte insatt i vad dom håller på med egentligen, vad dom vill.

Politik är trist, han själv har det bra och det spelar ingen roll om man engagerar sig eller inte. Det hela rullar på ändå. Politiken berör inte och den egna rösten är ändå meningslös för den gör varken till eller från. Det spelar dessutom inte någon roll vem som sitter vid rodret, skillnaderna är ju så små. Om troliga generella orsaker bakom minskat valdeltagande:

Nä det är väl minskat förtroende och sen tycker jag, förr i tiden då fanns det liksom kommunister och kapitalister och så, men nu är det moderater och socialdemokrater och kanske folkpartister men dom ligger ändå ganska nära, så finns det några extrem...nazister och, det är inga tydliga skillnader.

F. Det är inga klara ideologier som man måste ta ställning till?

S. Nej och då spelar det ingen större roll om då socialdemokraterna eller moderaterna styr eftersom dom har ungefär samma syn, det kanske dom inte har, nu är inte jag så insatt men det är den bild jag har.

När vi kommer in på mer allmänna frågeställningar ger Kenneth uttryck för en rad vanliga åsikter om politiker inom ungdomsgruppen, t.ex. att de talar obegripligt och mycket strunt. Känslan man får är dock att eventuell misstro och kritik mot politikernas sätt att vara inte är huvudorsaken till "röstskolket". Han (och hans kompisar) är helt enkelt inte intresserade. De har det ganska bra och ser inte att politiken på något sätt påverkar tillvaron. De ser inte heller att det skulle kunna bli skillnader vid regimskifte. En röst mer eller mindre spelar dessutom ingen roll. Kenneth säger att han kanske skulle ändra inställning om tillvaron och samhällsmotsättningarna hårdnar.

Tre särskilt väsentliga drag kan spåras i "liknöjdheten" som motityp. För det första att man tycker att man har det ganska bra i sin tillvaro. Inget särskilt behöver ändras och "hälsan tiger still". För det andra är politiken ointressant, den berör inte en själv och ens verklighet. För det tredje är valdeltagande meningslöst. Med sin egen röst kan man ändå inte påverka, den försvinner i den stora mängden.

Förutom Kenneth finns en till i materialet som i viss mån anknyter till nämnda motivbild. Denne person besitter emellertid en betydligt högre grad av kunskap om samhällsfrågor. Bilden här är dessutom betydligt mer splittrad. Egentligen skäms han lite för sin

egen lathet, ”man borde nog ha intresserat sig mer och satt sig in i frågorna....”

Ambivalens

Denna motivtyp framstår som den mest intressanta i materialet och den där förklaringar till ett minskat valdeltagande troligen främst bör sökas. Jag har valt att med ett samlande ord kalla den ambivalens. Kanske ledorden osäkerhet, avståndskänsla och misstro innebär en konkretisering inför nedanstående läsning. För att åskådliggöra motivtypen skall jag återge två personers motivresonemang här.

Annika är snart 20 år, ensamstående och bosatt i en liten lägenhet i centrala Örebro. Hon kommer från en av Örebros kransorter där föräldrarna driver ett litet företag. Annika gick ut samhällsvetenskapligt gymnasieprogram våren 98. Efter en kortare period av arbetslöshet fick hon praktikplats på en skola. Hon går samtidigt på Komvux för att läsa upp vissa betyg. Målet är att komma in på universitetet.

Fritiden ägnar Annika åt kamratumgänge och kampsportträning. Periodvis läser hon mycket skönlitteratur. Hennes umgänge är blandat. Även om hon umgås mycket med syntare och svartrockare så vill hon inte räkna sig själv till någon särskild ungdomsgrupp.

Annika säger sig ha ett visst intresse för samhällsfrågor. Hon engagerar sig dock inte ”så himla mycket”. Hon har en del bekanta som är med i politiska föreningar. Detta med att kunna påverka är viktigt både i stort och i smått och hon tror absolut att det går. Varför röstade hon då inte? Den viktigaste orsaken var helt enkelt att hon inte visste vad hon skulle rösta på. Om hon inte känner sig säker så avstår hon. Sökte hon då inte mer information? Jo, det gjorde hon visst men det var svårt och ”...jag orkar inte engagera mig liksom”.

F. Man kan ju tänka sig också att man tänker så här att ’ja jag röstar på det som ändå verkar vara något sånär bra’, men du ville inte gå och rösta om du inte visste säkert?

S. Nej, mina föräldrar dom är ju socialdemokrater och dom tycker att om du skall rösta på nått så rösta på dom, men jag sa att jag vet inte vad jag skall rösta på, nej men gör inte det då sa pappa, jag tror att det är många som jag som röstar som sina föräldrar.

Annika tycker inte att valrörelsen handlade om de frågor som rör ungdomar. Vidare blir det hela så svårt, dels tycker hon att media förvränger så mycket, dels gör politikerna det:

...så himla svårt att förstå vad dom pratar om. Man sitter där bara och jaha?

F. Snårigt språk och sånt?

S. Ja, det är ingenting som man, man måste verkligen sitta och vara jättekoncentrerad när man lyssnar på dom.

Annika säger sig inte riktigt minnas vilka frågor som var aktuella i valrörelsen. Hon tycker att det är långt mellan det dom pratar om och ens egen verklighet. På lite mer allmänna frågor om möjliga orsaker till minskat valdeltagande bland ungdomar:

F. Är ungdomar allmänt ointresserade eller är det mer att man tycker det är svårt, eller hopplöst rentav?

S. Jag tror det är lite av varje, det är svårt att förstå, man orkar inte bry sig, tycker inte det är intressant.

F. För om det vore så att man kände att dom här pratar om det som verkligen berör mig, min arbetslöshet eller vad som helst, då borde man kanske fundera lite mer?

S. Ja just det, jo det tror jag.

F. Det är inte en protest?

S. Det kan vara en del som gör det, men inte bland dom jag känner.

F. Man orkar inte bry sig, det går sin gilla gång och du får inte mer i praktikbidrag ändå om du engagerar dig, är det så man tänker?

S. Ja ungefär. Och så är det väl lite så där politikerförakt, politiker håller på med mycket andra saker än vad dom ska.

Sammanfattningsvis ger Annika ett självständigt intryck. Hon säger sig vara intresserad av det som händer i samhället. Flera av hennes kamrater är också engagerade. Eftersom hon inte hade förmåga att orientera sig fullt ut i valrörelsen avstod hon från att rösta. Hon tror att det går att ta reda på skillnaderna mellan olika politiska alternativ. Själv hade hon inte riktigt ork för det. Det var svårt att förstå vad de pratade om och hon orkade inte följa någon längre stund. Hon försökte inte heller diskutera dessa frågor närmare med föräldrarna. En viktig orsak till hennes brist på ork här är säkerligen den att hon inte kände sig omedelbart berörd. Att politikerna helt enkelt inte riktigt förmår att nå den här typen av ungdomar.

Tomas har en hel del likheter med Annika. De tillhör dock väldigt olika ungdomsgrupper. Hos Tomas finns också ett mycket starkare inslag av politikermissstro.

Tomas är snart 20 år även han. Han är uppvuxen i Örebro och bor hemma hos sina föräldrar. Våren 98 gick han ut ett praktiskt inriktat gymnasieprogram. Efter en kortare arbetslöshetsperiod har han nu haft praktikplats på en fabrik. Tomas kommer från ett arbetarhem. Fadern driver dock numera en egen firma i svetsarbranschen. Tomas tror att hans egna möjligheter att få arbete på gymnasieutbildningen är ganska goda.

Tomas stora intresse är att renovera sin bil, en gammal "jänkare". Han är också intresserad av fiske och sportskytte. Han umgås i ett mindre gäng där mycket av fritiden rör sig kring bilar, vill dock absolut inte räkna sig som raggare. Tomas säger sig inte direkt vara intresserad av samhällsfrågor. Han tycker inte att det diskuteras mycket i omgivningen heller:

Nej det är väl nånting ibland, men inte vardagssnack direkt. Det var väl lite runt Sigvard Marjasin, satt och läste lite i tidningen i dag om det där, om olika kändisar och vad dom hade för lön och så.

Tomas markerar tydligt att han känner stort avstånd till politiken.

F. Vad är politik för dig?

S. En massa gubbar i Stockholm.

F. Allmänt då, är det viktigt att kunna påverka vad som händer?

S. Det är det fast politiker i dag verkar ju inte ta hänsyn till nånting, dom har svårt att fatta vad vi vanliga pratar om, vi var med i en demonstration när vi gick på gymnasiet för studiebidraget, det hände inget, dom borde börja fatta nån gång att vi har för lite pengar.

F. Dom lyssnar inte på vanligt folk?

S. Nej vi ungdomar vi har inga pengar, ingenting i stort sett, men dom har massor, man kunde skära ned deras löner och ge till ungdomar, det skulle vara bättre.

F. Är det så att det finns speciella ungdomsfrågor?

S. Ja det tycker jag. Praktiklön, matersättning, vi fick 18 kronor per dag, vad blir det – två mackor?

Som orsak till att han inte deltog i valet uppger Tomas att han inte tycker att det finns någonting att rösta på. "Det är ju ingen av dom som håller vad dom lovar i stort sett". Hos Tomas är det inte fråga om någon renodlad protest, det handlar mer om missnöje och uppgivenhet. Han säger sig inte minnas någonting från valrörelsen och han upplever att politiker inte bryr sig om vad vanligt folk tycker. Politiken är också alltför rörig, det hela blir mest en soppa. Han funderade på att rösta blankt också men "det är ju egentligen samma sak som att inte rösta".

F. Tror du att det har blivit svårare i samhället att veta vad man skall rösta på och så?

S. Jag tror det har blivit mer rörigt om man säger så. Det är för mycket grejer, jag tycker alla står ju för samma sak fast bara mer eller mindre om man säger så, det är för mycket röra. Förr var det mer ett parti man tillhörde, fast då blev det mer klasskillnader i stället, vad jag förstår försöker man få bort det. Men det är ju så att dom som är rika blir rikare och dom fattiga blir fattigare. Dom absolut högsta cheferna och politikerna som sitter vid ett skrivbord och vänder papper dom har en lön på femtio papp, det är dom ju inte ens värda, det är ingen som är värd så mycket. Det vore ju bättre att alla fick en bättre lön, att dom delade ut deras pengar till oss, för det är ju våra pengar dom tar i princip.

Det mest markanta i Annikas resonemang går också igen hos Tomas. Båda har svårt att reda ut och förstå de politiska alternativen och budskapen. Båda känner stort avstånd. De tycker inte att det som berör dem kommer upp, särskilt då inte det som de upplever som speciella ungdomsfrågor. De kan inte heller identifiera sig med de människor som är aktiva politiker. Följden blir att det blir svårt att intressera sig och ta ställning. Skillnaden mellan de två är att Annika är lite självkritisk och säger att hon skall försöka engagera sig lite mer framöver. Hos Tomas finns snarare ett avståndstagande. Han har bestämt sig för att politiker inte är någonting att lita på. Han tycker att de sviker, särskilt ungdomar. Han ser starka orättvisor i samhället och han upplever att politikerna inte försöker göra något åt dem.

Den motivtyp som det här är fråga om kännetecknas av osäkerhet och förvirring, avstånd och misstro. Dessa ungdomar upplever till att börja med inte att det som diskuteras i politiken berör dem själva och den egna verkligheten. Vidare har de svårt att se skillnader mellan de olika politiska alternativen. De eventuella skillnader de ser upplevs dessutom som oväsentliga och ytliga. De tycker att det käbblas för mycket. Det är vidare svårt att förstå vad politiker säger. De pratar över huvudet på folk. Ungdomarna här kan inte heller identifiera sig med politikerna som personer. Dessa upplevs befinna sig i en annan verklighet. Slutligen finns en mer eller mindre stark misstro. Ungdomarna tycker att det lovas och lovas utan att det blir resultat. Några nämner dessutom de ”affärer” och oegentligheter som skett de senaste åren.

Av de sju intervjuade som valde att inte rösta hamnar fyra klart inom nämnda kategori. En femte uppvisar också en hel del sådana drag även om det här också finns inslag av liknöjdhet. Utifrån ovanstående kan naturligtvis inte några generaliseringar till större popu-

lationer göras. Det framstår dock som ett rimligt antagande att orsakerna till ett minskat valdeltagande bland ungdomar i första hand bör sökas utifrån denna typ av motiv. Avgörande för en sådan slutsats är att de attityder och värden som man möter hos dessa icke-röstare i så hög utsträckning också går igen bland de intervjuade som valde att rösta. Ofta är skillnaderna hårfina. Hos de senare kan det å ena sidan handla om en något starkare förankring av vissa demokratiska värden om plikten att rösta.³ Å andra sidan kan det handla om en något högre grad av intresse och en lite klarare uppfattning om partiernas ståndpunkter i sakfrågor. Motivbilderna är ändå ganska likartade. Steget mellan röstning och icke-röstning verkar för stora grupper av ungdomar inte särskilt stort. I fortsättningen kommer jag därför också att diskutera hela undersökningsgruppen utifrån olika centrala teman relaterade till motiv, värden och attityder.

Ungdomars värden, samhällsintresse och valstrategier

Inledning

Det finns utan tvekan olika politiska frågor som specifikt rör ungdomar som grupp. Detta innebär dock inte att ungdomsgruppen som sådan kan betraktas som en homogen helhet. Precis som övriga grupper och skikt finns både det som skiljer och förenar i fråga om förutsättningar och sociala villkor. Dagens ungdomar kan sägas ha mognat under en kris. Arbetsmarknadssituationen är svår, särskilt för denna grupp. För många är utsikterna att få fast arbete och säker lön inte så ljusa i ett nära perspektiv. I denna situation löper allt fler risk att bli marginaliserade. Vi ser ökade klyftor och skillnader mellan olika ungdomar, eller grupper av ungdomar. Varför leder inte dessa ojämlikheter till en ökande partipolitisk mobilisering? Varför går inte ungdomar i ökad utsträckning in i partier för att försöka förändra sin situation?

Några faktorer som talar för det motsatta handlingsvalet kan nämnas. Till att börja med kan vi inte räkna bort möjligheten av att skillnaderna mellan olika partipolitiska alternativ i dag de facto är så små att ungdomar inte upplever det meningsfullt att försöka ta ställning. Politikernas möjligheter att gripa in och motverka olika typer av samhällsliga orättvisor har vidare minskat alldeles tydligt på senare år. De olika statliga institutionernas makt att intervensera i olika samhällsliga skeenden har beskrivits, delvis genom den allt mer

globalt integrerade ekonomiska politiken. Detta påverkar rimligen ungdomarnas tro på politikens möjligheter. En annan viktig faktor att räkna med är det utanförskap som ungdomar av i dag lever i på grund av den förlängda tonårstiden. Perioden fram tills dess att ungdomar etablerat sig i samhällslivet blir allt längre. Att vara etablerad innebär att ha klarat sin utbildning, fått arbete och eget boende, att kunna sägas vara ekonomiskt oberoende och att ha resurser att fatta de viktiga besluten på egen hand. Förlängningen av tonårsperioden sker samtidigt som ungdomar av i dag i andra avseenden blir vuxna allt tidigare såväl biologiskt som socialt (Trondman 1999:288). Är det så att frågorna i den offentliga politiska debatten inte berör ungdomarna i deras utanförskap? En viktig förklaring, slutligen, kanske ligger i att det i dag inte existerar fungerande kanaler för ungdomarna att involveras i politiken, arenor som ger dem inflytande på politikens utveckling, där de i stället för att vara passiva mottagare av olika budskap känner att de är med och utformar kollektiva ståndpunkter och förslag.

Mats Trondman (1999:270) ser två grupper av ungdomar i anknytning till dagens politiska situation. Å ena sidan har vi en grupp "starka" individer med goda individuella förutsättningar som "tycker sig i allt mindre utsträckning behöva kollektiv partipolitik för att iscensätta sina livsbanor, de klarar sig bra på sina individuella banor genom livet" (a.a., s. 289). Å andra sidan finns en grupp "svagare" som "riskerar att passiviseras i dialektiken mellan skammen för det egna nederlaget och frustrationen över ett samhälle vars politiker inte tycks kunna fixa vad de skall fixa" (a.a., s. 289). Bland de senare finner vi alltså de marginaliserade, de som upplever stora svårigheter att etablera sig i samhällslivet och skapa en oberoende tillvaro. Inom båda dessa grupper bör man, men från skilda utgångspunkter, kunna möta misstro och avståndstagande visavi politiken.

Hur tänker då de olika ungdomarna i denna undersökning kring samhället och sin egen tillvaro? Är det så att de inte är intresserade av att vara med och ta ansvar för en bredare kollektiv samhällsutveckling? Vilka grundläggande värden och synsätt förekommer inom gruppen? Vilket intresse har man för omvärldshändelser och politik? Vad mynnar det ut i för typ av handlingsstrategier visavi politiska skeenden? Finns skillnader av den typ Trondman skisserar?

Värden

Utifrån det som togs upp inledningsvis kan man förvänta att många ungdomar har en ganska pessimistisk framtidssyn och en stor osäkerhet om de egna möjligheterna. Särskilt de som befinner sig i arbetsmarknadsåtgärder. Så är dock inte riktigt fallet bland de intervjuade. De hyser genomgående en optimistisk, men samtidigt realistiskt förankrad, syn på de egna möjligheterna.

Ungdomarna i undersökningen har, med något enstaka undantag, relativt korta perspektiv på tillvaron. Många säger uttryckligen att de försöker leva i nuet. De har en del omedelbara och konkreta mål som att lyckas med utbildning, få ett bra jobb, en säker inkomst och komma på säker mark, kunna flytta hemifrån osv. Att spekulera kring vad man gör om tio år är inte intressant. Så mycket kan hända på vägen, man provar nya saker osv. Framtiden är öppen. Ungdomarna vill inte se sig själva i en situation där de sitter med tryggt jobb, maka/make och barn till pensionen. Snarare tvärtom, många skräms av en sådan bild, de vill ha ett varierat liv.

Ja jag lever nog ganska mycket i nuet ändå, även om man kanske, ja tio år framåt ja jag vet ju liksom inte hur länge jag kommer att gå i skolan, utan det beror ju på vad som kommer emellan och om man fortfarande har intresse att läsa när man, ja när man är äldre eller om man känner att nu får det vara nog... som jag känner nu så kan man ju kanske precis vara klar då om tio år då om man har tatt några säsonger och åkt skidor eller bara jobbat lite kortare, en termin eller så eller gjort nått annat emellan. (Man 21, teknikstuderande, röstade.)

Det finns en del som är väldigt extrema i att leva i nuet:

F. Hur ser du på framtiden då? Tänker du på den?

S. Nej, jag försöker leva i nuet, fan börja planera då läser du dig, har man planerat fem år framåt sen när det har gått två år så kommer det nått nytt, och då skall man hålla kvar vid det tidigare, det går ju inte, det är återvändsgränd. (

Man 22, arbetslös, röstade ej.)

Kännetecknande är också en fast tro på den egna förmågan. Människor avgör själva hur framtiden skall te sig på det personliga planet. Det är upp till en själv. Vill man något och är beredd att arbeta för det, så har man också goda möjligheter att lyckas.

Man har nog en tanke ändå att det ordnar sig, det är så många andra som det ordnar sig för så varför skall det inte göra det för mig? Det är inte så att man går ner sig och tänker att det här... man vet inte alls hur det skall

bli, jag tror ändå att innerst inne så vet man att om man gör någonting åt det här så ordnar det sig.

(Kvinna 20, teknikstuderande, röstade.)

Det har jag inte tänkt över alls, hur långt som helst bara man vill, det är upp till en själv, jag kan ju välja att sitta här hela livet liksom men vill man uppåt så kommer man uppåt liksom oavsett, det är ju bara att den tråkiga sanningen är ju att det är upp till var och en vart dom hamnar.

(Man 22, arbetslös, röstade ej.)

....jag tror att det går bara man typ vill och orkar göra nånting själv, söka jobb och så, möjligheterna finns.

(Kvinna 19, arbetslös, röstade ej).

De omedelbara målen är alltså relaterade till detta med att bli vuxen och självständig, att skapa ett eget liv och en egen trygg situation. Tryggheten ses dock inte i allmänhet som det främsta i livet, men den ger en plattform att gå vidare utifrån. Mycket handlar sedan om att utvecklas, trivas, ta vara på sina personliga möjligheter. Relationer och nära gemenskaper är också viktiga.

F. Det gäller att komma upp på en nivå så att man kan börja blicka åt annat?

S. Ja precis, komma upp i en situation när man kan..., jag har inget behov av att leva ett liv i lyx och överflöd och så, men att man har ett liv där man kan förverkliga sig själv liksom, ta hjälp av sina pengar för att förverkliga sig själv, verkligen göra dom saker man vill. Få ett jobb är också ett sånt projekt.

(Man 23, arbetslös, röstade.)

För det första så tycker jag, min tro säger att en själv och den närmaste kretsen är det viktigaste över huvud taget, den innersta kretsen är det viktigaste i livet. För mig är det att eftersträva i det stora hela liksom fysisk, psykisk, mental tillfredsställelse för mig och mina nära och kära.

(Samma person.)

Oj, det är inte lätt. Men det är väl egentligen bara att man själv trivs och har roligt liksom, att man inte kommer in i någon grå cirkel liksom utan att man kan få ut så mycket som möjligt utav livet... att man känner själv att man är nöjd med det man gör att man trivs och att man liksom utvecklas och inte stannar upp någonstans.

(Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

För det första tycker jag att det är personlig utveckling, att man vågar vara sig själv och stå för sina åsikter, att OK man kanske sitter på ett

kontor men ändå så att man, ändå så har man ett visst tänkande att man inte blir en grå massa. För då tycker jag att man har tappat mycket av sig själv, man mår bättre om man får vara sig själv och man verkligen vågar det och då tror jag också att det smittar av sig på omgivningen. Att man inte godtar vad som helst, t.ex. att man sätts vid ett rullande band och tillverkar bomber, utan att man tänker fritt och självständigt, om man då väljer att ta ställning till och göra det då är det helt OK, om man vill göra det, men man skall tänka själv.

(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Egentligen är det bara en enda person som betonar detta med tryggheten på ett lite mer traditionellt sätt:

Att ha familj det har jag alltid tyckt varit det viktigaste, att skaffa, det är i stort sett det man är här för. Trygghet det är i mitt huvud samma sak som pengar i stort sett, en familj som man kan vara trygg med och så pengar på banken så man klarar sig, om det kommer en räkning extra nån månad så skall man kunna betala, nu blir man ju chockerad om det kommer en extra räkning på 110 kronor.

(Man 25, teknikstuderande, röstade ej.)

Arbetet spelar stor roll. En trygg plattform och ett meningsfullt liv får man först och främst genom arbetet. De intervjuade vill ha en hyfsad inkomst. Viktigast är dock gemenskap, stimulerande arbetsuppgifter och personliga utvecklingsmöjligheter. De vill trivas, ha stort egeninflytande och uträtta något meningsfullt.

Att man får vara kreativ, att man får utrymme själv till att kunna förändra, även om det bara är den minsta lilla sak och sen veta att man gör en skillnad också och känna att man behövs inom det man gör. (Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Det första man skall kolla på är väl pengar, men sen när man väl fått arbete så spelar det inte så stor roll, det viktigaste är ju att man trivs med arbetet, att det ger nånting, det skall vara utvecklande man skall kunna få göra nya saker hela tiden.

(Man 25, teknikstuderande, röstade ej.)

Fram tonar bilden av självständigt tänkande ungdomar som vill ha kontroll över sin situation och som inte är rädda för att gå sina egna vägar. Auktoritetstron är låg och de betonar sin individuella egenart i förhållande till olika gruppkonstellationer. Att ha personligt inflytande är viktigt. Det man deltar i skall ge något och man skall kunna påverka händelseutvecklingen. De allra flesta anser att det är viktigt med påverkan både i små och stora frågor. De stora bestämmer ju

utvecklingen av de små. Sedan är det en annan sak att många upplever att det är svårt att påverka i stora frågor, dels på grund av yttre orsaker, dvs. hur politiken fungerar, dels för att man måste arbeta så mycket med det och sätta sig in i saker. De flesta kan dock mycket väl tänka sig att engagera sig politiskt någon gång, ”om man har tid”, ”om det är någon speciell fråga...”. Ett engagemang skulle i så fall ske främst därför att man vill åstadkomma en förändring, men också för att man vill lära och utvecklas. För de flesta verkar behovet av engagemang dock rätt litet. Mycket annat pockar på större utrymme. Incitamenten för att engagera sig tycks vara svaga. Politiken berör en inte tillräckligt mycket. Det finns härvidlag undantag åt båda hållen, dels en liten grupp där steget till engagemang verkar kort, dels en större där man ställer sig tydligt avvisande.

Samhällsintresse och medvetenhet

Detta för oss över på frågan om samhällsintresse, syn på politik och demokrati. Till att börja med anser ungdomarna genomgående att de demokratiska principerna är helt igenom riktiga och viktiga. Det finns således en grundmurad tilltro till det demokratiska systemet som sådant. Det övervägande flertalet av ungdomarna är vidare relativt intresserade av och orienterade i olika samhälls skeenden och bredare omvärldsfrågor. Graden av intresse är naturligtvis beroende av graden av politisk och social medvetenhet. Här blir det därför viktigt att göra vissa distinktioner mellan olika grupper av ungdomar. En sådan fruktbar distinktion är den mellan ”social” och ”privat” värdeinriktning som brukar förekomma inom forskning kring värden och värdeförändring (Rokeach 1973). Människor som till stor del hyllar sociala värden i livet kan sägas vara omvärldsorienterade. De som främst hyllar personliga eller privata kan sägas vara egoorienterade.⁴ Exempel på sociala värden är rättvisa, frihet, jämlikhet, exempel på privata är självtillfredsställelse, frälsning, att bli vis, att uppleva sann vänskap. Det sociala perspektivet leder till ett intresse för och ett konsekvent tänkande kring omvärldsutvecklingen. I förlängningen av detta kan vi förvänta mer principiellt och ideologiskt konsistent förankrade åsikter om politik och samhälle. Det privata perspektivet leder till mer instrumentella hållningar där olika nyttoperspektiv bestämmer ställningstagandet i den konkreta situationen (Bruhn 1999:183). ”Hur berör detta just mig/mina nära i denna situation?”, etc.⁵

En annan viktig distinktion som framträder ur materialet kan sägas gå mellan ett antiauktoritärt och självständigt förhållningssätt å

den ena sidan, och ett traditionsbundet vilande på tillhörighetsupp-
levelser och auktoritetstro å den andra.⁶

Med hjälp av nämnda distinktioner kan vi härleda ett antal olika strategier i förhållande till politik och val inom undersökningsgruppen. Jag skall först beskriva de ”antiauktoritära”. Här har vi till att börja med de medvetna, socialt inriktade. Det handlar då om en relativt konsistent och sammanhållen principiellt/ideologisk hållning. Fem av de intervjuade kan hänföras till denna kategori (en av dem är ”Tobias”, se ovan). Fyra av de fem är män, tre kommer från mindre ort, två från mellanstor stad, fyra kommer från arbetarhem, två är universitetsstudering och fyra slutligen var förstagångsväljare 1998.

Det som kan vara lite förvånande är att åtminstone tre av de fem är så svåra att förknippa med någon specifik partiideologi. Det rör sig här mer om ganska personligt utmejslade förhållningssätt. De är mycket självständiga i sina tankegångar och svåra att hänföra till några partipolitiska fack. I undersökningen har jag inte stött på någon som är politiskt aktiv för närvarande. I denna grupp har dock tre av de fem en viss tidigare erfarenhet av sådant.

De socialt inriktade är klara över sina grundläggande utgångspunkter. Därför är de också ofta klara redan före valrörelsen om vad de skall rösta på. Vi kan säga att de utgår från en principiell valstrategi. Den personligt utmejslade hållningen hos vissa gör dock att det inte är givet vad de skall rösta på. Frågan är öppen eftersom inget parti direkt motsvarar den egna övertygelsen. Det handlar om medvetna överväganden i relation till de egna grundläggande värdena. Vissa rågångar överskrider man dock inte. En person med vänsterövertygelse röstar inte borgerligt och vice versa.

För mig är det nog så att jag ser det utifrån det jag kallar humansyn, jag är emot ett elittänkande och då finns det bara ett håll, bara en politisk väg, den som strävar bort från elittänkande, bort från ett elitsamhälle.
(Man 23, arbetslös, röstade.)

Detta med individuellt utmejslade politiska övertygelser kan ses som ett tidstypiskt tecken.⁷ Det går väl ihop med den anti-auktoritära hållningen. Bland politiskt medvetna personer verkar det i dag finnas en växande grupp partipolitiskt husvillor, människor som känner att det inte finns någon organiserad politisk kraft där de kan passa in. Trots en principiell hållning och en hög politisk medvetenhet är det alltså inte givet att de ”sociala” röstar ”troget” och stabilt. Det kan mycket väl vara så att man taktikröstar och söker sig till det som man uppfattar som det minst dåliga alternativet. Slutligen kan

bristen på upplevd värdegemenskap med de partipolitiska alternativen leda till att man, som i Tobias fall, tar avstånd och protesterar genom att över huvud taget inte delta i valet.

Tio personer av de intervjuade vill jag hänföra till en, visserligen självständig och anti-auktoritär, men, mera privat värdeinriktning. Här kan två undergrupper i relation till valhandlingen urskiljas; de som känner att det är viktigt att rösta och de omotiverade som inte känner sig tillräckligt berörda. Dessa två utgår från en instrumentell valstrategi. Utmärkande här är det kortsiktiga och situationsberoende perspektivet. Hur berör valet mig? Hur ser partiernas ståndpunkter ut i de olika sakfrågor som känns viktiga för mig och mina närmaste? Här finns ingen klar principiell hållning i botten. Om man över huvud taget känner sig berörd, om man ser någon nytta med valet så tar man ställning/vill ta ställning utifrån sakfrågorna, dvs. de frågor man upplever som viktiga i dag och som kan relateras till den egna omgivningen, till vardagsverkligheten. Om man inte kan se sådana kopplingar är icke-röstandet en naturlig följd.

Fyra av ungdomarna vill jag räkna till den först nämnda undergruppen. Vi kan kalla den de "lagom" intresserade. Detta är en viktig grupp och troligtvis, om vi undersökt ett slumpmässigt urval av ungdomsgruppen i gemen, en mycket vanlig sådan. Utmärkande här är ståndpunkten att man bör delta i valet. Det är den enda chansen man som medborgare har att påverka och den bör man ta. Politiken handlar ändå ytterst om oss alla. Någon i gruppen uttrycker att hon ser det som en skyldighet, annars är detta en typ av påstående som framför allt förekommer i den "medvetna", socialt inriktade gruppen. De "lagom intresserade" ser inte mönster på samma sätt. De sätter inte in frågorna i ett allmänt värdesammanhang, har inte samma lyhördhet för de stora frågorna, hur allting "hänger ihop". Vad som utmärker gruppen är att de är ganska öppna, reflekterande, kritiskt tänkande och självständiga. Samtidigt är de ganska ambivalenta. De hänför sig inte till något specifikt politiskt värdesammanhang eller någon specifik grupp. De vill lyssna på "alla" även om de kanske känner att de "lutar" åt ett speciellt håll. De olika sakfrågorna blir här alltså viktiga. Man vill ta reda på vilken ståndpunkt olika politiska krafter intar i dessa och sedan ta ställning efter det. De sakfrågor man upplever som viktigast faller avgörandet för hur man röstar. Detta känns ofta svårt eftersom det är så många sakfrågor som rör sig i den allmänna debatten och eftersom skillnaderna mellan de olika partierna i dem upplevs som små. Ett par personer i denna grupp verkade lägga ned ett ganska stort arbete innan de

röstade, för det var samtidigt mycket viktigt att besluta själv, inte göra som andra.

Det är det att det är så svårt att bestämma sig och veta vad man skall rösta på för att, man vill ju ändå göra det liksom, jag vill ju inte bara rösta för att rösta utan jag vill ju rösta på det som jag tycker är rätt, å det är väldigt svårt liksom att jag inte är så insatt, att först måste jag sätta mig in i allting tycker jag, så jag kan göra det rätta liksom men jag tycker nog ändå att då får jag väl ta det då så att jag kan rösta hellre än att jag inte gör det för det tycker jag är dåligt att inte rösta faktiskt.

F. Du känner att det är ett sånt ansvar att du skall inte bara kasta iväg din röst?

S. Nej jag skall faktiskt lägga den på nått som jag faktiskt tror är rätt. (Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

Inom gruppen omotiverade finner vi så sex av de sju i materialet som inte röstade. De svårigheter som den föregående gruppen upplever i att orientera sig tar för de flesta här överhand. Samtidigt är incitamentet för att rösta, känslan för att vara med och påverka, svagare. Någon plikt att rösta känner dessa ungdomar definitivt inte. De vill dessutom vara självständiga så hellre än att "jamsa med" och rösta som andra så avstår de. Här finns förvirring, osäkerhet och ointresse. Man har inte sett att det hela berör en, man förstår inte riktigt vad de pratar om och känner inte att det gäller ens egen verklighet. Det är svårt att orientera sig och svårt att motivera sig. Några tycker inte heller att det finns något behov, de har det bra. Vissa uttrycker kombinerat med detta en stor misstro mot politiker.

Bland de "traditionsbundna" kan man också tänka sig en social och en privat variant. Man kan vara osäker och dåligt insatt men man kan även ha en stark politisk övertygelse och ett intresse för olika politiska frågor. Det som avgör är dock en tillhörighetskänsla, man röstar som den egna gruppen röstar, som föräldrarna etc., man följer de som man räknar som auktoriteter i omgivningen. Någon representant för den sociala varianten av traditionsbundna har jag inte funnit i materialet, däremot ett par "privata". En tjugotreårig arbetslös kvinna passar tydligt in här. Hon är mycket dåligt orienterad i politiken och uttrycker ett klart ointresse:

F. Vad är politik då, vad tänker du på då?

S. Tråkigt, det är det första, usch. Nej det är väl, nej jag vet inte, jag tycker det är tråkigt bara. Mycket är väl obegripligt kanske och.....ja jag vet inte.

Trots detta hade hon bestämt sig för hur hon skulle rösta redan innan valet och det var samma som valet innan. Hon säger dessutom att hon ”förmodligen alltid kommer att rösta på dom”. Hennes intresse sträckte sig dock inte så långt, det fick räcka med att ha röstat i riksdagsvalet:

F. Annars kan man ju tänka att dom här kommundubbarna dom ser man ju, det rör ju här i Örebro? Men du röstade bara till riksdagen?

S. Det var väl bara för att jag ville rösta helt enkelt, då har jag ju åtminstone röstat.

Kombinationen av ointresse och rösttrogenhet förklarar hon med att hon har en pappa som är väldigt intresserad och som jämt ”jiddrar” om politik hemma.

Jag vet att jag röstade på samma som pappa, men inte samma som mamma. Jag tror att jag har blivit lite uppfostrad eftersom pappa alltid har diskuterat sin politik.

En annan kvinna i materialet uppvisar en del liknande drag. Hon är dock mer bevandrad och insatt i politiska frågor. Trots detta uttrycker hon närmast skamset att man borde väl intressera sig mer, att hon egentligen är ganska oinsatt, men att andra i hennes omgivning diskuterar och är mer aktiva. Denna kvinna har vuxit upp i ett hem där fadern var heltidspolitiker. Hon har själv varit med i detta partis ungdomsförbund men ”det var för festernas skull”, hennes umgänge är dessutom klart färgat av den här aktuella politiska värdegemenskapen.

Det anmärkningsvärda är egentligen att de ”traditionsbundna” är så få i materialet. Ingen, vare sig ”privata” eller ”sociala” uttrycker åsikter om att ”tillhör man den och den gruppen så röstar man på det partiet”, eller ”har man vuxit upp där jag har gjort så...”. Den överväldigande majoriteten markerar dessutom sin självständighet visavi föräldrarna och deras politiska uppfattning. Naturligtvis innebär inte detta att ungdomarna går fria från olika former av påverkan i närmiljön. Kanske är det dock så att värden om det självständiga och individuella valet är starkare? Åtminstone är det uppenbart att ungdomarna själva inte vill framstå som ”en som följer strömmen”. Många uttrycker i klara ordalag att om de inte själva kan ta ställning, så avstår de från att rösta hellre än att de gör som familj och kompisar. Ett inte orimligt antagande här är att utfallet hade blivit helt annorlunda på en ungdomsgrupp för två–tre decennier sedan. Här hade antagligen likriktningen och det sociala trycket att rösta

varit betydligt starkare. Nedanstående figur utgör ett försök att sammanfatta.

Figur 1. Medvetenhet, motiv och valstrategi

Värdeprofil:	Självständig/antiauktoritär		Traditionsbunden	
	Valstrategi:	Socialt perspektiv Principiell strategi	Privat perspektiv Instrumentell strategi	Socialt perspektiv Principiell strategi
Röstandes motivotyper:	Ideologiskt förankrad, konsistent värdehållning styr	Sakfrågor relaterade till vardagsverklighet styr	Ideologiskt förankrad hållning baserad på klass(vi)känsla styr	Gruppnyttotänkande, auktoritetstro och tillhörighetskänsla styr
Icke-röstandes motivotyper:	Protest-avvisar valdeltagande på ideologiskt konsistent grund	Ambivalens – osäker, svårt relatera politiken till vardagen Liknöjdhet – hälsan tiger still och politiken berör inte		

Ovanstående indelning kan tjäna som en vägledning till förståelse.⁸ Materialet här ger inte stöd för påståenden om att dagens ungdomar är allmänt ointresserade av politik och samhällsfrågor. Frågan om intresse är dock intimt förknippad med medvetenhetsgraden. De ”sociala”, omvärldsorienterade, har stort intresse och utvecklade tankegångar om övergripande sammanhang och helheter. Bland de privata finns inte känslan för sammanhangen. Här förankrar man mer sina ställningstaganden utifrån enskilda frågor, företrädesvis sådana man kan relatera till den verklighet man själv upplever. I normalfallet är man dock vare sig ointresserad eller oinsatt i samhälls skeenden. Man har ofta tydliga ståndpunkter på, åtminstone en del områden. En förutsättning här är dock att vi tänker samhällsintresse i en bredare dimension än just detta med partier och val. Svaren visar dock också att frågan om politiken inte upplevs som brännande. Det samhällsintresse man trots allt hyser leder inte till upplevelser av partipolitiska tillhörigheter.

Trondmans distinktion mellan starka och svaga grupper, bekräftas den i materialet här? Många av de intervjuade svarar ganska väl upp mot beskrivningarna av den starka gruppen. Väldigt få dock

mot beskrivningen av den svaga. Det är just bilden av passivitet och frustration över utanförskap och dåliga framtidsutsikter som inte riktigt bekräftas. Däremot finns uppgivenhet över politiken och dess möjligheter att förändra den svåra arbetsmarknadssituation som många upplever. Några ungdomar i materialet verkar ganska illa rustade på denna arbetsmarknad. Deras målsättningar kring yrke och framtid verkar också lägre än de övrigas. Utifrån denna anspråksnivå har de dock en ljus framtidsbild och en tydlig tilltro till de egna möjligheterna.

Ett relaterande av typologin till olika bakgrundsfaktorer hos ungdomarna leder inte till urskiljande av några tydliga skillnader. Det är inte så att de "sociala" t.ex., främst återfinns bland studenterna eller att förstagångsväljarna är mer ointresserade än andragångsväljarna osv. Någon särskilt tydligt tendens framträder inte heller i relation till klassbakgrund och hemort. Graden av utbildningsnivå har i många undersökningar visat sig påverka frågan om omvärldorientering och medvetenhet. Att den inte gör det i detta material kan bero på att ungdomarna i undersökningen trots allt inte uppvisar så stora skillnader i förhållande till utbildningsnivån. De som är studenter har inte varit det så länge. Flera av de arbetslösa har god gymnasiebakgrund och en målsättning om högre studier. Få av de intervjuade studenterna kommer dock från samhällsvetenskapliga ämnen. Kanske ett annat urval härvidlag hade påverkat?

Ungdomarna och politiken

Under denna rubrik skall jag titta lite närmare på de åsikter som ungdomarna uttrycker om dagens politiska klimat. Först dock till frågan om hur de orienterar sig och tar in information om politiken.

Ungdomars informationsvägar

I dagens informationssamhälle förmedlas politiken framför allt via TV-mediet. En av de minst TV-tittande grupperna i hela befolkningen är dock den som utgör fokus här (Mediebarometern 1998). Det övervägande flertalet av ungdomarna i undersökningen uppger också ett lågt TV-tittande. De ser ofta nyheterna, men inte som någon dagsrutin. Det är mest att TV:n "står på" medan de gör annat.

Jo det tittar jag på, på sporten och så. Nyheterna också står ju på när jag sitter i rummet. Jag sitter ofta och jobbar med datorn och har TV:n på samtidigt.

(Man 20, arbetslös, röstade ej.)

Huvudintrycket är att TV-tittandet sker oplanerat hos ungdomarna. De tittar när de har en stund över, när de inte orkar plugga etc., och då kan det bli lite vad som helst. De "zappar" sig fram. Några, företrädesvis kvinnorna, följer en eller annan "såpa". En del av männen uppger att de ser sportprogram och filmer. TV:n tycks alltså ha en rätt undanskymd plats i tillvaron. Radio lyssnar ungdomarna på för musikens skull. Dagstidningar läser de, men inte intensivt, de bläddrar; lite nyheter, lite sport och lite nöjen. Många framhåller att det främst är lokalsidorna de läser. De vill veta vad som händer på orten. En allmän bild är att informationsintaget inte tycks variera så mycket mellan olika ungdomsgrupper. Möjligen har de som går på universitetet en något högre nyhetskonsumtion.

Ytterst få såg en hel valdebatt eller specifikt valprogram på TV:n under valrörelsen. Några hade bestämt sig för detta men tröttnade fort. För de flesta tycks det dock ha handlat om att de tittade för förströelsens skull och råkade hamna i ett valprogram. Efter en stund "zappade" de vidare, eller, om någon annan höll i fjärrkontrollen, gick därifrån. Den allmänna meningen tycks vara att det är svårt att få ut ordentlig information ur valprogrammen. Det käbblas och tjafsas för mycket. Få inslag innehåller matnyttig information. Programmen upplevs dessutom av de allra flesta som tråkiga.

Jag tycker som dom betedde sig i år var jättedåligt, för det blir ju bara som en maktkamp, dom försöker hela tiden bara visa hur dåliga dom andra är i stället för att visa vad det egna partiet ville så gick det hela tiden ut på att nä dom gör inte det här och det här, det är vad jag tycker att dom mest förmedlar, det blir en slags maktkamp.

(Kvinna 24, ekonomstuderande, röstade.)

Ja ibland när dom sänder från debatter och så, det är ju jättetråkigt, det är ju långa diskussioner och det är ju, man skulle ju vilja ha det viktigaste sammanfattat på nått sätt, över huvud taget så tycker man ju att det är lite tråkigt.

(Kvinna 20, teknikstuderande, röstade.)

De som trots allt tittade lite tycks mest ha sett det hela som entertainment inte som ett sätt att inhämta information, "...det är ganska kul när dom bråkar..".

Sitter jag å tittar så tycker man att det är ganska kul, om det dyker upp, men samtidigt är det ju löjligt att dom vuxna karlar sitter och bråkar i TV. Jag vet inte vad jag tycker om det egentligen. Dom står ju på sig, dom tror ju på sin sak. Det är ju i och för sig bra, att dom inte håller på och velar utan är bestämda, vet vad dom tycker.
(Kvinna 22, barnskötare, röstade.)

Ungdomarna vill ha tydligare politiska linjer. Det får de inte via media. Det som diskuteras berör inte. Resultatet blir att de tappar intresset.

Soppa är ordet som kommer upp. Att Loket Olsson hade intervjuer och att allting var en enda sörja det är liksom dom två sakerna som kommer upp när jag tänker på det. Det är att, vad blir det när man blandar blått och rött? Det blir liksom bara en enda röra.
(Man 23, arbetslös, röstade.)

Trots sin måttliga mediakonsumtion får ungdomarna här ändå sin huvudsakliga bild av politiken via media. Politiken förmedlas ju i dag framför allt via TV och press. Man får sig den till livs via lite nyhetsläsning här, lite TV där, eller i andra hand, utifrån vad kompisar, föräldrar etc. återger av vad de sett/hört. Intressant är för det första att man ger mediebilderna så lågt informationsvärde. När (om) man vill skaffa sig information om partierna och deras politik så litar man inte på den. En annan intressant sak är att så många ungdomar värderar valprogrammen i termer av tråkigt-roligt. Detta kan ses som en följd av ett ökande avstånd mellan väljare och valda. Människor känner inte delaktighet i den politiska utvecklingen. I stället fungerar de som passiva mottagare som skall roas, intresseras, "väckas" (Habermas 1998:186). Det anmärkningsvärda är att partierna i stället för att arbeta mot en sådan utveckling, tycks beredda att medverka till den. I stället för att försöka utveckla andra arenor för dialog mellan väljare och valda satsar man på ytliga förpackningar av budskapen i syfte att konkurrera i det allmänna mediebruset (se nedan under "politisk reklam").

En tredje sak som är intressant i sammanhanget är frågan om vad de s.k. affärerna, frågor om korruption etc., har för betydelse för ungdomars relation till politiken. Dessa "affärer" har ju exponerats kraftigt i massmedia. Flera undersökningar har på senare tid visat att människors förtroende för politiker och de politiska institutionerna är mycket lågt (Holmberg & Weibull 1996, 1997). En möjlig orsak som brukar diskuteras i sammanhanget är just alla avslöjanden kring politikernas fiffel etc. (Esaïsson 1996). I den här undersökningen har

jag inte ställt direkta frågor om detta. Om detta hade gjorts hade ungdomarna säkerligen genomgående uttryckt sitt ogillande för sådana företeelser. Några av de intervjuade nämner ”affärerna” som ett bevis på att politiker inte är att lita på. Detta utgör dock inte i något fall en dominerande sida i argumentationen. Andra faktorer framhålls i betydligt högre utsträckning. Själva bilden av politikers trovärdighet på det personliga planet är säkert viktig. Den utgör dock bara en av flera pusselbitar i frågan om själva politikens trovärdighet. Några ungdomar uttrycker också en trötthet på affärerna och en kritik mot medias behandling av dem:

Ja, nu tycker jag i medierna att dom har hållit på och ältat allt det här ekonomiska fiffler som alla håller på med, och kontokortsaffärer. Och det är ju bra att dom tar upp det när politiker håller på, men dom gottar sig ju i det. Det blir ju för mycket så man orkar ju inte höra mer till slut, utan. Jag tycker att dom lägger ner för mycket tid på sånt i stället för på bra saker som dom gör. Man måste ju få veta båda, det måste ju va en gräns emellan där tycker jag.
(Kvinna 22, barnskötare, röstade.)

Ett par av de intervjuade ungdomarna inhämtade valinformation ganska planmässigt. De läste det som kom med posten, kompletterade genom att beställa mer samt sökte på internet. Det gäller några förstagångsväljare och en hel del av inspirationen till att söka information tycks de ha fått av engagerade samhällskunskapslärare i gymnasieskolan.

Valstugor, vallokaler, ringde till huvudkontoret, försökte t.o.m. få tag på den här personen, men det gick inte. Det är ju bara vart fjärde år man orkar kanske engagera sig så mycket, men jag tyckte det var rätt viktigt att kolla upp att jag verkligen kunde rösta på den här personen, att det inte ligger nånting i gömmorna.
(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Det stora flertalet av de intervjuade tycks dock inte känna sig tillräckligt berörda av valet för att lägga ned en sådan arbetsinsats. Vad tycker då ungdomarna om politiken i dag?

Ungdomars syn på det politiska klimatet

Synen på politik, partier och val hos ungdomarna i materialet kan diskuteras utifrån några nyckelord; tydlighet, tillit och identifikation. Intressant är också om ungdomarna upplever att det finns en

speciell ungdomsproblematik. Hur svarar i så fall politikerna upp mot detta?

Jag tycker det är svårt, det gör jag, jag tycker inte jag kan se att ja men vänster liksom det står för...jag har jättesvårt för det där om vad som är höger och vänster och mitten jag tycker det är jobbigt faktiskt. Jag tycker det säger inte sådär klart för mig som jag önskar att det skulle göra.

(Kvinna 20, teknikstuderande, röstade.)

Allting verkar smälta ihop på något sätt. I många frågor är ju sossar och moderater så väldigt nära varandra. Sen råkar det bara vara nått litet centerparti med och regera t.ex. att det rörs ihop lite och man blandar lite, ena dagen är det det här och andra dagen är det det här. Jag tror att man tappar lite kanske, att det är svårt att rösta på ett parti som man egentligen inte riktigt vet vad de står för och vad dom håller på med.

(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Ja men det är nog det här med att man inte kan se klara och tydliga riktlinjer i så fall, för dom är ju ganska snarlika, det är ju inte en helt höger och en helt vänster så, utan det är ju en ganska jämn smet.

(Kvinna 24, ekonomstuderande, röstade.)

Ja jag tycker för min del att vi snart bara har mittenpartier, alla springer varandras ärenden liksom, det är inavel mellan partierna, man kan lämna sossarna för att liksom 'äh jag börjar jobba med moderaterna i stället' och då är det läskigt liksom... det är en sak om man går från moderaterna till folkpartiet liksom, eller från sossarna till vänsterpartiet, det kan jag liksom se, men när man går från sossar till moderater eller tvärtom då är det... politiken är för lika då om man kan göra så.

(Man 23, arbetslös, röstade.)

Ovanstående speglar en mycket tydlig tendens i intervjumaterialet. Det överväldigande flertalet tycker att det är väldigt svårt att se skillnader och alternativ i politiken. Detta gäller oavsett den intervjuades eget politiska intresse och medvetenhet. Man upplever att gränser är otydliga och att ideologierna inte kommer fram. De skillnader man möjligen ser mellan partierna är i sakfrågor. Valbeslutet blir därmed mer beroende av tillfälligheter, dvs. partiernas ståndpunkter i de dagsfrågor man tycker är särskilt viktiga. Partiernas hållning i sakdebatten upplevs vara svår att länka till olika alternativa partipolitiska ideologier. Några grundläggande skiljelinjer tycks inte längre existera, de framgår i alla fall inte i den politiska debatten.

Men sen är det ju så också som jag sa tidigare att tydligheten måste öka, att folk känner att det här partiet kan jag identifiera mig med och så. Om allting smakar likadant så väljer man ju mer det som passar för stunden.

(Man 23, arbetslös, röstade.)

Många av ungdomarna här uttrycker alltså att de vill se tydligare skiljelinjer i politiken. Samtidigt menar många att det käbblas och bråkas för mycket. Politiker borde lyssna på varandra och drivas av en ärlig vilja att komma framåt. De borde samverka och lösa landets problem i stället för att bråka och blockera sig. Detta behöver kanske inte vara så motsägelsefullt som det ter sig vid en första anblick. Flera uttrycker att motsättningar är OK när de rör väsentligheter, dvs. ideologier och sakfrågor. De tycker dock att det käbblas om oväsentligheter och pseudofrågor, inte om de ”verkliga” frågorna. Önskan om dels klarare skiljelinjer och ideologiska alternativ, dels mindre bråk, käbbel och antagonism i den offentliga debatten är kanske i sig ett utslag av oklarhet och förvirring. Om motsättningarna klart och tydligt rörde olika ideologiska alternativ kanske man på ett helt annat sätt skulle acceptera dem och se dem som nödvändiga i debatten?⁹

De allra flesta i materialet tycker att det finns specifika ungdomsfrågor. De som nämns är arbetslösheten, skolan, våldet, studieersättningar, fritidsgårdar och fritidsverksamhet. Flera nämner också miljöfrågorna. De tycker dock inte att politikerna bryr sig speciellt mycket om ungdomsfrågor och ungdomsproblematik, det är mest en läpparnas bekännelse i valtider.

Och... jag tycker inte att dom inriktar sig så stort på ungdomar, jag tror att det mer är en samvetsgrej mot ungdomar, för att dom vet att det finns ungdomar som skall rösta, man skickar, sossarna skickar ut sin videofilm för att dom skall komma och rösta men dom bryr sig inte egentligen om ungdomarna.

(Man 23, arbetslös, röstade.)

Ja jag tror att det är någon sorts grundinställning faktiskt, politiker, val nu är det dags liksom... och sen att vi som är ungdomar att man känner lite mera, att man är lite åsidosatt, att det känns som att man kanske inte spelar någon roll.

(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Ungdomarna i materialet upplever genomgående ett stort avstånd till politiken. Politiker är svåra att identifiera sig med. Många av de

intervjuade upplever ett generationsproblem. De kan inte identifiera sig med de där kostymgubbarna (och tanterna), eller kanske framför allt tvärtom – de där kostymgubbarna förstår inte ungdomars verklighet och problem. Många ger uttryck för känslan av att ungdomar bara blir viktiga när man behöver deras röster. Det är inte någon verklig omsorg om ungdomars väl och ve som gör att politikerna vänder sig till ungdomar. De verkliga ungdomsfrågorna kommer inte upp och ingen lyssnar ordentligt på ungdomsgruppen trots att ”det är vi som skall ta över...”

Nej och det är ju svårt det också för det är ju lite äldre personer som sitter i regeringen och har poster som syns. Och då ha nån gubbe på 50 som säger att nu går ni och röstar på oss för vi tänker lägga pengarna på vården och så... det skiter man väl i om man är arton år....
(Man 23, ekonomstuderande, röstade.)

Men ungdomen är bara bråkig och liksom så där va, det är som gamla säger va... ’å ungdomar nu för tiden’, dom drar så mycket sådär alla över samma kam, vi är för små liksom för att förstå det och det... jag känner jag tillhör den där gruppen som alla tycker liksom inget vet...
(Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

Det avstånd som upplevs kan emellertid inte förenklas till enbart en fråga om att för få ungdomar syns i de politiska församlingarna. Det bör snarare länkas till känslor av elitstyre, förvirring och brist på politiska alternativ. Många av ungdomarna här upplever också tydligt att det inte händer något i de frågor de tycker är viktiga. Den politiska debatten tar inte tag i en, griper inte in i vardagsfrågorna. De politiska besluten upplevs inte påverka den nära situationen. En sak som bör leda till eftertanke är att så få av de intervjuade nämner arbetslösheten som en viktig politisk fråga i dag. Detta trots att så många i materialet har en osäker position på arbetsmarknaden. De kanske inte upplever att politikerna vill/kan göra något åt den?

Lokala politiker då, politiskt aktiva i den nära omgivningen? Har man någon kontakt med sådana? Ger i så fall inte de en mänskligare bild av politiken? Det visar sig att ytterst få har/ har haft någon kontakt med lokala politiker. Ytterst få känner dessutom någon som är politiskt organiserad och aktiv. Ibland dock, känner ungdomarna till några politiskt aktiva personer. Det kan t.ex. vara representanter för olika ungdomsförbund på skolan. Det framgår i dessa fall att de betraktar ungdomar engagerade i ungdomsförbund som enbart en livstilsgrupp bland andra, ungefär som punkare, hårdrockare, syntare etc. De ses rentav som lite konstiga, en typ av människor

som klär sig och betar sig annorlunda. De tycks ha låg status och inflytande bland ungdomar i gemen ”det är inte modernt liksom, de är udda personer”. Några är mycket avståndstagande:

Det är stans snobbar med portföljer och nallar. Jag hatar ju personligen såna, det är bara så, portfölj och mobiltelefon och så, och så bara ett jäkla snack om grejer dom inte fattar nånting om. Dom försöker bara vara likadana som dom stora.

(Man 20, arbetslös, röstade ej.)

Låt oss sammanfattningsvis återvända till de nyckelord som avsnittet inleddes med. De intervjuade har en låg tillit till politiken, dock ej till det demokratiska systemet som sådant. De upplever ett stort avstånd och att det som diskuteras inte berör. De har svårt att identifiera sig med såväl politikerna som personer, som innehållet i den offentliga debatten. En stark tendens i materialet är att man saknar tydliga politiska alternativ. Denna var genomgående oavsett graden av politisk medvetenhet hos den intervjuade. Skillnaden här var enbart att de mera medvetna i materialet förde mer avancerade resonemang. De försökte diskutera orsaker till partiernas ideologiska sammansmältning osv. Flertalet tycker att det käbblas för mycket om oväsentligheter i politiken. Samtidigt som de vill ha klara alternativ och skiljelinjer i de grundläggande frågorna, efterfrågas samverkan kring svåra samhällsproblem. I frågan om identifikation kommer också generationsproblematiken fram. Politiker är gubbar och tanter i medelåldern som inte förstår ungdomars verklighet. De krånglar till och pratar svårt och de lever i en annan värld, har andra och mycket bättre villkor. Några tar upp detta med att politiker dessutom skor sig och utnyttjar sin ställning om de kan.

Ungdomar, politik och valdeltagande – en diskussion om motiv och förklaringarna bakom dem

Apati eller hälsosam misstro?

Det talas i dag mycket om den ökande misstron eller rentav politikerföraktet. De åsiktsmönster som här återgivits uttrycker också, enligt min mening, olika former av misstro. Det bör inskräpas att denna misstro riktar sig mot politiker i allmänhet och oavsett partifärg. Begreppet misstro är emellertid inte okomplicerat. Vilken betydelse skall vi lägga i det? Vidare; vilka konsekvenser kan en

ökad misstro tänkas ha för politiken och det demokratiska systemet?

Begreppen politikerförakt och misstro diskuteras av Tommy Möller (1998) i en forskningsöversikt. Begreppet politikerförakt har egentligen en mycket stark innebörd. Att förakta är att se ned på någon. Det innebär i sina konsekvenser ett förkastande och ett avståndstagande (a.a., s. 11). I intervjuerna kan man möjligen tala om sådant förakt i ett par fall. Den person bland icke-röstarna som rubricerats till kategorin ”protest” är ett av dem. Indikationerna om politikerförakt bland ungdomar är alltså svaga i materialet.¹⁰

Om innebörden av begreppet misstro är avsaknad av tillit, så är detta ett mycket genomgående drag bland de intervjuade. Möller stramar dock upp begreppet. Han länkar det till riksdagens betydelse av misstroendevotum. Misstro innebär då skepsis grundad på en övervägd och reflekterad attityd (a.a., s. 12). Sett ur denna synvinkel är den snarast hälsosam för demokratin. Medborgarna hyser ju skepsis mot politiker och politik utifrån en medveten position, dvs. man har både kunskap, engagemang och förmåga till kritiskt ifrågasättande. Är misstron bland ungdomarna i denna undersökning av den karaktären? I några fall är det uppenbart så. Bilden behöver dock kompliceras ytterligare. I Demokratirådets rapport (Petersson m.fl. 1998) framkommer en bild av kritiskt ifrågasättande medborgare. Denna ger dock samtidigt vid handen att de varken är särskilt intresserade eller insatta i det politiska skeendet. Kanske ger det en mera korrekt bild av ungdomarna i denna undersökning? Det avstånd till politiken som många av de intervjuade känner kan också befaras leda till ett utanförskap, en alienation. Möller menar att begreppet alienation här kan kopplas till såväl bristande tilltro till den egna förmågan att förstå och påverka politiken, som bristande tilltro till de politiska institutionernas mottaglighet för sådan påverkan. Han hävdar dock också att utanförskapet kan bero på ointresse, på att man är likgiltig inför det politiska skeendet. Ett sådant utanförskap är då självvalt (a.a., s. 12). Det sistnämnda kan man i denna undersökning relatera till kategorin ”liknöjd” bland icke-röstarna, samt till en av de två som jag hänfört till en traditionsbunden valstrategi. Men det förra fallet av utanförskap då? Vilken relevans har det? Hur kan det relateras till misstro i ovan nämnda betydelse?

Draget av kritiskt ifrågasättande, låg auktoritetstro och självständig hållning är mycket genomgående i denna undersökning.¹¹ Ungdomarna vill inte luta sig mot vad andra eller den egna eventuella gruppen tänker och tycker. Graden av samhällsintresse och viljan att kunna påverka, är svårare att dra entydiga slutsatser om. De

som ovan karaktäriserats som medvetna och socialt inriktade tillhör utan tvekan en, i relation till den demokratiska processen, åtminstone potentiellt positiv kraft. De är mycket engagerade i samhällsfrågor, de besitter en god individuell kompetens och de är mycket självständigt tänkande. Liknande drag finns också bland många av de andra ungdomarna. Den rent politiska medvetenheten verkar inte alltid särskilt hög. Det finns dock en kompetens och ett allmänt samhällsintresse. Man är någorlunda orienterad i omvärldsskeenden och man förmår att självständigt söka information när man vill ha den. Hos gruppen "ambivalenta" icke-röstande är upplevelsen av avstånd än starkare. Samtidigt verkar förmågan att orientera sig sämre. Man är varken särskilt insatt eller intresserad av det politiska skeendet. Intressant här är dock självständigheten. Klarar man inte att egenhändigt ta ställning i valet så avstår man från att rösta. Att rösta har alltså blivit ett val i sig. Det gör man bara om man själv känner sig mogen för det. Detta bekräftar resultaten från det föregående bidraget i denna volym (Teorell & Westholm). Normer och social kontroll visavi valdeltagandet har försvagats.

Att de "ambivalenta" ungdomarna skulle vara ointresserade av samhällsfrågor framstår dock inte som helt korrekt. Tvärtom uttrycker flera tydligt ett sådant intresse. De intervjuade uttrycker genomgående också att det är viktigt att påverka/att ha möjlighet att påverka, både i stort och smått. De anför sällan att detta skulle vara omöjligt. Problemet är att den offentliga debatten inte attraherar. De ser inte kopplingen till den egna verkligheten. Då är de inte heller beredda att lägga ned det arbete som krävs för att sätta sig in i frågorna. Eftersom de partipolitiska skillnaderna också upplevs som små är behovet att stödja det ena eller andra partiet inte starkt. Ett maktskifte leder ju bara till marginella skillnader. I denna bemärkelse kan vi tala om alienation, utanförskap. Den handlar dock inte om upplevelsen att sakna egen förmåga eller att de politiska institutionerna som sådana inte skulle kunna påverkas. Det handlar om att den arbetsinsats som krävs för att påverka i partipolitiken inte svarar mot vad man tror sig kunna få ut av det. Om man tycker att det hela framstår främst som entertainment (dålig sådan) och cirkus varför skall man då bry sig?

Det stora flertalet ungdomar i denna undersökning tycks alltså ha relativt god individuell kunskap om och intresse för samhällsskeenden. De är självständiga och intar en visavi politiken kritiskt ifrågasättande attityd. Resultaten här knyter an till flera intressanta teorier om den nuvarande utvecklingen. Inglehart (1999:242) t.ex., hävdar utifrån sin "World Values Survey" att de yngre generatio-

nera generellt blivit alltmer benägna att engagera sig i olika visavi eliter utmanande former av politiskt participation. Varför leder inte denna benägenhet till engagemang i partipolitiken? Trondman (1999) söker förklaringar i det för ungdomar så viktiga identitetsarbetet. Politiken blir inte viktig för den egna identiteten om den inte förmår koppla till en social politisk tillhörighet. Detta sker inte i dag. I stället kan vi se:

...en kulturell nedkoppling av förbindelserna mellan livsstil, eller om man så vill uppvisandet av synliga identiteter, och en politiskt formulerad vittillhörighet baserad på sökandet efter en djupare värdegrund. (A.a., s. 292, kursiveringar i originalet.)

Partipolitik är inte något som berör de ungas självreflexiva upptagenhet, en sådan politik är helt enkelt inte en del av de ungas identitetspolitik, vars politiska engagemang snarare söker det egna vardagslivets nära domäner. Där och ingen annanstans finns det som kan påverkas (a.a., s. 292).

Dagens ungdomar ställer starka krav på inflytande, delaktighet och gemenskap om de skall engagera sig. Intervjuerna i denna undersökning bekräftar att den politiska tillhörigheten måste knyta an till identitetsutveckling och vardagsverklighet. Detta betyder dock inte att ungdomar inte kan/vill engagera sig i de stora frågorna. Ett sådant engagemang måste emellertid bygga på känslor av politisk tillhörighet och samband med den nära verkligheten. Ungdomarna här framhåller också, som vi sett, vikten av påverkan i de stora frågorna. Flera ger också prov på engagemang i sådana. Det tar sig dock inte partipolitiska banor. Raset i partiernas medlemssiffror och politikens allt starkare beroende av media gör att man kan befara en utveckling mot ökad distans mellan partier och väljare. En sådan utveckling av den offentliga politiska diskursen tecknades av Habermas redan 1962 (1998). De olika arenorna för politiska samtal och dialog mellan de styrande och medborgarna blir allt färre. Medborgarna förvandlas till objekt i stället för politiska subjekt som är med och utformar politiken. Känslor av tillhörighet till politiska partier och delaktighet i politikens utformning måste dock bygga på medborgarnas involvering i det pågående politiska samtalet. Detta torde vara särskilt viktigt när det gäller dagens reflexiva och självständiga ungdomar.

Individualiseringens konsekvenser för politiken

Låg auktoritetstro, stark tro, vilja och även i flertalet fall, förmåga att orientera sig och fatta egna och självständiga beslut, är saker som vittnar om ett individualistiskt förhållningssätt. Resultaten här knyter tydligt an till teorier och forskning om en pågående värdeförändring och individualisering i samhället (se t.ex. Bruhn 1999). Jag skall här i all korthet redogöra för en möjlig orsakskedja baserad på dessa teorier.

Nämnda personlighetsdrag samt även de inslag i ungdomarnas allmänna inställning till livet som diskuterats tidigare i texten, är alla fenomen som kan ses som viktiga inslag i s.k. postmaterialistiska värdemönster (Inglehart 1977, 1990). Betoning på s.k. frihetsvärden om utveckling och självförverkligande ses som centrala drag i dessa. Vidare har postmaterialisten en sekulariserad hållning och hyllar en personlig moral vilken betonar valfrihet och autonomi. Han/hon vill ha inflytande och delta i beslut, har en stark tro på egenstyrkan och är kritisk till auktoriteter och institutioner. De postmaterialistiska värdemönstren är vanligast förekommande bland de yngre generationerna. I och med att dessa ”växer upp och tar över” blir det postmaterialistiska värdemönstret med tiden dominerande. Ronald Inglehart menar att utvecklingen innebär en långsam och smygande revolution i fråga om värdehållningar. Denna sker på bekostnad av det materialistiska värdemönstret. Detta innebär bl.a. en betoning på materiell standard samt fysisk och psykisk trygghet. Materialisten har en kristen moral och etik samt hyser lojalitet och tilltro till auktoriteter och traditioner. Personen drar sitt strå till stacken, framhäver sig inte och är självdisciplinerad (Bruhn 1999:180).

Parallellt med värdeförändringen ser vi allt högre individuella kompetenser. En viktig förklaring till dem är de förhöjda utbildningsnivåerna. Flera undersökningar har dessutom visat att tron på den egna förmågan att agera självständigt ökar med stigande utbildningsnivå (Petersson m.fl. 1989). En annan orsak är att individerna utvecklar en större allmänkompetens i det moderna informations-samhället. De tvingas förhålla sig till stora mängder information innehållande olika och kontrasterande budskap. De individuella val-situationerna tvingar fram ökad reflektion. Denna leder i sin tur till ökad kompetens. Den individuella och sociala förmågan till självreflektion, informationsproduktion och kommunikativ utveckling ökar (Melucci 1992, 1996).

Kunskap och värden är intimt förknippade med varandra. De värden vi hyllar styr i stor utsträckning vilken typ av kunskap vi söker. Den kunskap vi besitter påverkar i sin tur värdena, vad vi anser

vara eftersträvansvärt i tillvaron. Ökad förekomst av postmaterialistiska värden och högre individuell kompetens innebär ökad individualism. Förklaringar på samhällsnivån till denna bör särskilt sökas i dels arbetsdelning och differentiering med uppbrutna grupptillhörigheter och individualiserade levnadsvillkor som följd, dels i det komplexa högteknologiska informationsamhället, vilket för sin funktion kräver högkompetenta individer med god förmåga till självreflektion. Dessa samhällsförändringar får viktiga konsekvenser för socialisationen, fostran av nya individer in i samhället. I ett äldre mer homogent samhälle fostrades individerna av ett fåtal "socialisationsagenter" med likartade budskap, främst familj och skola. I dag har rollerna för dessa förändrats. Samtidigt har många nya socialisationsagenter såsom TV och andra media kommit till. Tillhörigheter och traditioner bryts upp, den sociala kontrollen minskar, individerna rör sig i fler olika miljöer, de möter allt fler normgivare och värdeförmedlare. Den moderna individen är alltså mer utlämnad. Han/hon tvingas till fler egna val, såväl vad beträffar handling som värden och livstil. Identiteter och tillhörighet till olika gemenskaper kommer därmed att präglas av personliga val och ansvarstaganden, inte som i tidigare samhällen av givna externa förväntningar och roller (Giddens 1991).

I de moderna systemen tenderar däremot individualiseringsprocessen att förvandla karaktären av relationen mellan olika individer från ett band till ett val. (Melucci 1992:123.)

Ett deltagande i kollektiva processer grundas mot denna bakgrund främst i individuella reflektioner och beslut, inte i lika villkor och behov av stöd från likar och legitima auktoriteter i naturliga gruppkonstellationer. I ett sådant perspektiv kanske det inte är så förvånande att vi möter en större mångfald av politiska förhållningsätt, ett ökat antal personligt utmejslade ideologier samt en ökad rörlighet och minskad trohet gentemot etablerade politiska partier och organisationer. Ungdomarna ställer höga krav på relevans och resultat i politiken. De har god förmåga att värdera och eventuellt genomskåda politiska budskap och retorik. De tar ställning självständigt och utifrån sakpolitiken och de värden de själva anser väsentliga. Om politikerna inte klarar att svara upp mot detta, om politiken upplevs som meningslös och irrelevant i relation till det man själv anser vara viktigt i tillvaron, så är steget kanske inte långt till att vända politiken ryggen. Man söker då andra vägar för att kanalisera sina krav på inflytande och förbättringar. Kanske ligger en viktig förklaring här till det paradoxala i att ungdomarna ofta visar en god

kompetens och medvetenhet i olika aktuella samhällsfrågor samtidigt som de uppvisar ett ointresse och en okunskap om partipolitiska hållningar och offentliga politiska strider?

Är det då så att dagens ungdomar inte känner några grupp tillhörigheter? Minskar familj och föräldrars inflytande över ungdomarnas politiska värderingar och ställningstaganden? Har familj och skola ersatts av andra normgivare? Vilken betydelse har kamratkretsen? Vilken plats intar politiken i kamratumgänget? Hur ser man på olika former av kollektivt engagemang?

Ungdomars socialisation, tillhörigheter och gemenskaper

Skola och familj framhålls ofta som de viktigaste uppfostrarna. Så kallade socialisationsteorier brukar hävda den konserverande sidan av detta. Barn "ärver" sina föräldrars värden och åsiktsmönster. Detta ger kontinuitet och stabilitet i kultur och politiska opinioner. Mycket tyder dock på att familjens roll håller på att förändras i detta avseende. Detta avspeglar sig också i materialet här. En klar majoritet uppger t.ex. att politik inte precis tillhör de vanligaste samtalsämnen hemma vid köksbordet.

Vi diskuterar inte så mycket hemma. Mamma, jag frågade henne vad hon tänkte rösta på men 'nej det tänker jag inte säga' och det är lika med pappa.

(Kvinna 19, arbetslös, röstade ej.)

Nej fan inte ett dyft, det är därför jag är så på nu tror jag. Man fann sig ju, det är mat på bordet, farsan klagade lite över, jävla sossar höger-
vridna, morsan bla bla, det var ju det liksom.

(Man 22, arbetslös, röstade ej.)

I flera av de intervjuades familjer diskuteras aktuella samhälls-
skenen till och från. Ytterst få uppger dock att det diskuteras politik i
mera inskränkt bemärkelse, dvs. kring partier och partipolitik. Sig-
nalerna om politisk hemvist hos föräldrarna verkar få och otydliga.
Förvånansvärt få i materialet vet vad deras föräldrar röstar på.
Många förstår "vartåt det lutar". Vissa tycks emellertid inte ha en
aning.

Värdeförmedling och politisk påverkan sker naturligtvis inte enbart i direkta diskussioner och försök att övertyga. Mycket får sig ungdomarna till livs under långt mer subtila former. Slående är dock att många föräldrar tycks försöka undvika att påverka för mycket. De framhåller att barnen själva måste ta ställning. Detta är en viktig

värdeförmedling i sig. Förvånansvärt många av ungdomarna menar också att de nog inte röstade på samma parti som sina föräldrar. Föräldrarnas reaktion på detta tycks ha varit mycket sval. Det är vars och ens ensak helt enkelt. Mycket intressant är att detta även tycks gälla valhandlingen i sig. Icke-röstarna i materialet uppger, på ett undantag när, att deras "valskolk" inte utlöste någon nämnvärd reaktion hos föräldrarna.

...jag tror, mina föräldrar tror jag röstar olika, jag vet inte för jag, jag pratade med min mamma för jag visste inte hur jag skulle rösta och då fick jag sitta och prata med henne om ...hon är ju lärare och så för mellanstadiet, så hon har väl haft lite diskussioner i skolan om vad olika partier står för så hon drog det för mig också liksom lite sådär, och det blir det ju så att hon pratar lite utifrån vad hon själv tycker... men jag röstade nog inte på samma som hon, det gjorde jag nog inte.
(Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

Att ungdomarna själva skall ta ställning är väl något som de flesta uppfattar som en ur demokratiskt synvinkel positiv värdeförmedling. Att normen om valdeltagandet som en medborgerlig plikt tycks vara på väg att försvagas, är dock illavarslande (se Teorell & Westholm). Incitamenten för att gå och rösta blir svagare. Det handlar bara om ett personligt beslut bland alla andra, det har ingen särskild dignitet.

Ovanstående tycks gå stick i stäv med resultaten från en del andra undersökningar. Där har hävdats att partisympatier är starkt familjebundna, att det finns en stor överensstämmelse mellan föräldrar och barn (se t.ex. Hammarström 1993). Man menar att den politiska revolten mot föräldrarna är sällsynt. Politiska värden och sympatier förmedlas ju i hög grad indirekt. Ungdomarna kanske röstar på detsamma som föräldrarna, trots att de själva inte vet säkert? Olika yttre tecken på senare tid, såsom t.ex. ökad politisk rörlighet och förändringar i partisystemet, talar dock ett annat språk. Hur som helst; många i materialet här framhåller att de har ett annorlunda röstbeteende än sina föräldrar.

Vilken information kring val och politik upplever då de intervjuade att skolan ger? Sammantaget får man av materialet här intrycket att skolinformationen i hög grad beror på samhällskunskapslärarna som individer. Några intervjuade säger att de fick god information i skolan tack vare en engagerad lärare. Flertalet verkar dock inte uppleva detta. Kanske är det så att mera utförlig diskussion kring partier och val endast förekommer i direkt anslutning till valrörelser i skolorna? Ingen av de intervjuade här gick i skolan då.

Kamratumgänge blir det helt dominerande svaret på frågor om de intervjuades fritidssysselsättningar. Sker då fritiden organiserat? Deltar ungdomarna i någon form av föreningsliv? Finns det någon tradition av detta i den nära omgivningen? Ja, någon form av idrottsaktivitet utövas av en klar majoritet. Många sysslar också med musik och liknande estetiska kulturaktiviteter. Det handlar om medlemskap för utövandets skull. På något enstaka undantag när (spelarnas förtroenderåd) innehar de inte förtroendeposter eller liknande. Ett fåtal av de intervjuade har varit politiskt engagerade, i ungdomsförbund eller ”enfråge-rörelser”, t.ex. miljögrupper. Bilden tycks vara ganska likartad i relation till föräldrar och kamrater. Den föreningstradition som finns från hemmet handlar vanligen om idrott eller hobby (släktforskning, motorcykelklubb, sändaramatörer). I några fall finns tradition av politisk och facklig verksamhet, i två av tre fall professionell sådan. Ytterst få har politiskt aktiva kamrater.

Bland ungdomarna i dag finns kanske bara två verkliga folkrörelser – idrotten och musiken.¹² Beträffande idrotten bör skiljas mellan medlemskap i motions- och umgängessyfte och satsningar på aktivt tävlande. Det är utan tvekan det vanliga. Här handlar det om ett individuellt intresse av att ha roligt och må bra/utveckla kroppen. Även föreningslivet bör sättas i relation till den ökande individualiseringen och bristande tillhörigheten. Motiven att vara med i föreningar handlar allt mer om gemenskap och individuellt välbefinnande än att tillsammans med andra driva fram kollektiva förbättringar. Selle & Øymyr (1995) ser en förskjutning från idébaserade och utåtriktade rörelser mot allt mer av inåtvända identitetsbyggande organisationer, samt fritidsorganisationer som uttrycker expressiva och privata värden. De ser en generell tillbakagång för de utåtriktade och förändringsorienterade organisationer som mobiliserat människor kring engagemang i olika sociala och politiska frågor. Dessutom har det inre sociala livet blivit allt viktigare i dessa senare. De utåtriktade aktiviteterna har fått mycket av funktionen att legitimera dessa interna aktiviteter.

Här kan man möjligen invända mot det sistnämnda. Mot bakgrund av den kompetens och det intresse för samhälls skeenden som så många ungdomar i denna undersökning visar prov på, så vore det märkligt om de inte skulle kunna drivas av önskemål om externa förändringar. Många forskare har pekat på att dagens ungdomar är beredda att ta ett stort socialt ansvar (Inglehart 1999, Alberoni 1994, Berking 1996). Enligt min åsikt bör orsaker i stället sökas i de ”förändringsorienterade” organisationernas bristande förmåga att svara

upp mot individuella behov, i stelnade organisationsformer dåligt anpassade till ungdomars krav på individuellt inflytande och behållning "här och nu" samtidigt med kampen för de långsiktiga målen. Forskning kring "nya sociala rörelser" och ungdomars kollektivt organiserade handlingar har pekat just på skillnader här gentemot tidigare generationer. Man brukar säga att dagens ungdomar så att säga lever i den kollektiva handlingen. Att enbart arbeta för avlägsna och långsiktiga mål räcker inte för engagemang. Medlet är minst lika viktigt, dvs. att de får vara med och utforma politiken, att handlingarna här och nu ger feed-back, att de får lära och utvecklas, att de får uppleva stark gemenskap osv. (Melucci 1992, 1996).

Flertalet ungdomar i undersökningen säger sig ha ett brett umgänge. De påpekar gärna att de deltar i flera typer av gruppkonstellationer. Att vara vidsynt och flexibel, kunna umgås med alla de sorter, tycks vara något de värderar högt, något som bör eftersträvas. För att undersöka det faktiska umgänget krävs naturligtvis andra grepp. Då måste man kartlägga hur ungdomarna de facto rör sig. Här är det dock främst en fråga om identifikation. Hänför man sig själv till någon specifik grupp, känner man särskild tillhörighet? Det är mycket tydligt att det motsatta gäller. Några särskilda markeringar mot andra ungdomsgrupper förekommer inte spontant. De intervjuade framhäver vanligen inte heller något specifikt grundläggande kitt i den egna kamratkretsen, dvs. att det egna gänget har någon specifik livsstilsprofil. Ett par undantag kan man skönja. Det gäller dels den ovan nämnda person som säger att han bara umgås med musiker, dels en person som säger att hon i stort bara umgås med folk som sysslar med någon form av konst och kultur. Här kan poängteras att t.ex. gruppen musikintresserade i sig är oerhört socialt heterogen. Detta framgår inte minst av intervjun med nämnda person. Detta leder in på frågan om livsstil och livsstilskonstellationer. Genomgående och mycket tydligt är att ingen av de intervjuade vill hänföra sig till någon speciell livsstilsgrupp. De markerar sin självständighet. En och annan, men få, säger sig ha genomgått en period då de var yngre, kanske varit punkare etc.:

Nej fan det var när jag var yngre, jag hade väl en syntperiod, sånt där industriellt spelade på plåtar och så, jävligt intressant. Men sen tröttnade jag, frilansande stil har jag.
(Man 22, arbetslös, röstade ej.)

Det verkar nästan som om tillhörighet till olika ungdomskulturer främst har att göra med identitetsarbetet i den tidiga adolescensen. När man når myndighetsåldern är det viktigare att markera sin

egenart, sin fria och individuella hållning. Även om ungdomarna här ibland inser att omgivningen betraktar dem utifrån vissa yttre tydliga kriterier, t.ex. klädsel och intressen, så framhåller de distansen.

Alla säger att jag är raggare men det är jag inte, alla andra säger det men jag är ingen raggare. Bara för att man har en jänkare blir man stämplad (Man 20, arbetslös, röstade ej.).

Nej jag umgås ju mycket med syntare, går och lyssnar på dem, syntare och svartrockare, men jag räknar mig inte dit (Kvinna 20, arbetslös, röstade ej.).

Det beror på, när folk träffar mig liksom så ja du är hårdrockare liksom, satanist eller såna saker man får höra, annars är det väl inte något sånt där utpräglad. (Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Forskningen om ungdomars sökande efter identitet via prövande av olika kulturella stilar och influenser, är omfattande (Ziehe 1994, Fornäs m.fl. 1994, Willis 1996, Sernhede 1996). Mycket av denna forskning tar fasta på vad man kan kalla för avantgardistiska miljöer, olika "spjutspetskulturer" i storstadsmiljöerna. Denna "avantgardeforskning" är utan tvekan viktig. Den pekar ut influenser och påverkan som även når bredare ungdomsgrupper. Den ger vidare indikationer om en möjlig framtida utveckling. De avantgardistiska ungdomskulturerna är dock inte representativa för ungdomsgruppen i gemen. Bland de stora och breda ungdomsgrupperna, som jag vill hävda fångas upp i en undersökning som denna, råder en delvis annan verklighet. Influenserna och intresset för olika stilar finns där. Mest tydligt är dock att man markerar sin autonomi. Ungdomarna tror på de egna möjligheterna att förverkliga olika livsmål. Samtidigt har de realistiska föreställningar om sina objektiva villkor (se ovan om värden). Att pröva, att låta sig influeras, att undersöka, att vara öppen är viktigt i identitetsarbetet. Detta vill man göra utifrån en egen fri hållning. Man är först och främst sig själv.

Hur är det då med den allmänna sociala tillhörigheten? Några intervjufrågor rörde detta med upplevelse av klasstillhörighet. Kan-ske man känner stark tillhörighet till en särskild samhällsgrupp och därför inte behöver söka trygghet och identitet i olika konkurrerande livsstilsideal? Nej, genomgående och mycket tydligt är att ungdomarna här inte orienterar utifrån en sådan upplevelse av (klass)-tillhörighet. De associerar inte heller till detta med klassröstning, lutar sig inte mot resonemang av typ "kommer man där jag kommer

från så gör man...”, eller ”det är självklart att folk som vi...”. De intervjuade vill tydligt framstå som att de står fria från alla former av auktoriteter. Hellre erkänner de att de inte kan ta ställning. En del i materialet poängterar dessutom själva att detta med brist på tillhörigheter är en frukt av samhällsutvecklingen, att det var ”lättare förr”.

Förr i tiden var det ju mer att man var indelade i klasser, samhällsklasserna var ju, det var ju givet då vilka som röstade på vad, man kände mer vad man tillhörde, nu är det ju helt splittrat, det kanske också kan vara en tvekan för många som röstar att man inte vet riktigt, man känner inte riktigt det där vad man tillhör, det är inte givet vad man tillhör...
(Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

Jag vet inte. Det är ju så, förut var ju liksom.... alla arbetare stod liksom på, för sig liksom, i ett visst parti och allting, men jag vet inte vi ändras ju, det funkar ju inte så längre, alla jobbar ju inte på det sättet längre, man är ju inte sådana där grupper längre och 'men du är ju den här sortens arbetare, och du är den här...' utan vi är ju mera jämställda överlag liksom.
(Kvinna 20, teknikstuderande, röstade.)

Ovanstående intryck av bristande auktoritetstro och tillhörighets-känslor förstärks ytterligare av hur man ser på detta med politiska åsiktsmönster. Att engagera sig politiskt är en möjlighet bland andra. Detta med politik och levnadsvillkor är dock inget överordnat, inget som genomsyrar verkligheten. Att tillhöra, hänföra sig till ett visst politiskt parti eller riktning, är inte viktigt ur identitetssynpunkt. Det är heller inte särskiljande på det sätt som det kanske var bland äldre generationer. Alla politiska riktningar tycks kunna samsas i samma kamratgäng:

S. Ja ja, jag har väl två kompisar, dom satt och tjtade, den ena hon skulle rösta på centerpartiet och den andra på moderaterna så att dom började tjata då men det var inte så att dom försökte påverka mig eller nåt.

F. Du kommer själv från en miljö där man röstar på sossarna, är det väldigt blandat sådär i gänget att nån är moderat, nån centerpartist nån röstar på vänstern och så där?

S. Ja det är en kille han är ju, eller om man kollar mer så är det ju några såna som är jättemoderater sen är det ett par styckna som är engagerade i vänsterpartiet och så här...

F. Det är inga problem i umgänget och så?

S. Nej (skratt).

F. Politiken är inte så liksom, just detta med vilket parti man tillhör det är inte så jäkla centralt? Inget hinder för umgänge och så?

S. Nej nej.

(Kvinna 20, arbetslös, röstade ej.)

Att inta olika politiska ståndpunkter är inget som riskerar diskriminera en ur kretsen. Det är inte tillräckligt viktigt. Det är vars och ens ensak. Det är inte ”vi mot dom”, utan något man själv når fram till och som respekteras. Det hotar inte på något sätt gruppgemenskapen.

En sista typ av tillhörighet är den mot ungdomsgruppen som sådan. De allra flesta ser förekomsten av en speciell ungdomsproblematik och specifika ungdomsfrågor. Många värjer sig dock mot detta att betrakta ungdomsgruppen som en helhet. I relation till politiken ser dock de allra flesta en ungdomsgemenskap i själva utanförskapet.

Ungdomarna i undersökningen känner alltså inte några särskilt starka grupptillhörigheter utom möjligen i den allra närmaste kamratkretsen. I dess fall hävdar de dock bredd och rörlighet. Umgänget i kamratkretsen vilar inte på några upplevelser av likhet i fråga om klass, politiska ståndpunkter eller ens kanske gemensamma och organiserade fritidsintressen. Umgänge och gemenskap är ett intresse i sig. Gemenskapen vilar på en respekt för vars och ens individualitet och rätt till särart. Följden blir en självständig hållning och en distans till andras försök att påverka en i politiska sammanhang. Val sker utifrån egna överväganden, inte utifrån närhets- och likhetsupplevelser och upplevelser av gemensamma intressen med någon särskild grupp. Möjligen kan man se en medvetenhet om generationstillhörighet och förekomsten av speciella ungdomsfrågor. Denna insikt bidrar då till ett avståndstagande från politiken i allmänhet eftersom man inte upplever att den riktar sig till ungdomsgrupperna.

Resultaten här går i linje med vetenskaplig teoribildning på flera områden, såväl teorier om värdeförändring (Inglehart 1990, 1999), som om ungdomskultur (Trondman 1999), om kollektiv handling (Melucci 1996) och om den ökade självreflexiviteten (Giddens 1991, Lash m.fl. 1996). Den fortgående samhällsdifferentieringen leder till individualisering av livsvillkor samt motverkar upplevelser av intressegemenskap och tillhörighet. Även om sådan intressegemenskap i form av klasser och sociala skikt objektivt existerar, så är den mycket svårare att se. Den stora heterogeniteten i fråga om individuella livsvillkor, sociala umgängesformer, utbildnings- och kun-

skapskompetenser etc., sätter hinder i vägen. Förutsättningarna i dag för att sluta upp bakom intressekollektiv, politiska partier etc., kan uttryckas med ett begreppspar myntat redan i början av seklet, nämligen distinktionen mellan mekanisk och organisk solidaritet (Durkheim 1994/1893). Den mekaniska solidariteten, dvs. gemenskapen, sammanhållningen i äldre samhällstyper bygger på naturlig likhetsupplevelse. Man tillhör en homogen grupp, man arbetar, bor och umgås bland likar. Tillhörigheten blir självklar och tryggheten finns bland de "egna". Här krävs ingen särskild reflektion över hur man skall förhålla sig som individ. I dagens komplexa samhälle däremot måste solidaritet och gemenskap bygga på att människors villkor präglas av olikheter. Durkheim menar att denna sammanhållning vilar på en abstrakt förståelse och övertygelse kring att vi spelar olika roller, har olika funktioner i samhällsgemenskapen och att just alla dessa olika roller tillsammans åstadkommer något funktionellt helt.¹³

Begreppet organisk solidaritet pekar ut ett viktigt fenomen som i högsta grad är tillämpligt här. Nämligen att sammanhållning, gemenskap och uppslutning bakom olika kollektiva politiska krafter i dagens sekulariserade tillvaro i hög utsträckning måste bygga på abstrakta och teoretiska övertygelser, på medvetenhets- och mög-nadsprocesser, inte naturliga likheter och självklara auktoriteter. Konsekvensen av detta blir att förmedlingen av kollektiva värden och ideologier blir särskilt viktig. Det handlar om att nå ut, argumentera och teoretiskt övertyga/medvetandegöra om olika politiska alternativ, att argumentera för värdesyn och ståndpunkter. Samtidigt upplevs alltså de politiska skiljelinjerna och alternativen vara allt färre och otydligare av ungdomarna i åtminstone denna undersökning. De ideologiska skiljelinjerna mellan partierna blir, åtminstone till skenet, allt färre.¹⁴

Politikens förändring och förnyelse

Här skall redogöras för hur de intervjuade ser på några olika politiska grepp och initiativ som syftar till att intressera och mobilisera väljare. Jag skall också kort beröra hur ungdomarna ser på globaliseringen och EU-medlemskapet.

Personval

1998 sjösattes systemet med personval. En viktig målsättning med detta är att föra politiken närmare medborgarna. En tänkt effekt är att det blir lättare att identifiera sig som väljare med de politiskt förtroendevalda. Man kan rösta på dem ”man litar på” och i högre utsträckning utkräva personligt ansvar för politiska handlingar. Politikern själv kan inte gömma sig bakom en partilinje. Hur uppfattar de intervjuade ungdomarna denna förändring?

Ytterst få av ungdomarna i materialet utnyttjade möjligheten att personrösta. Det verkar som om informationen om personvalsmöjligheten inte riktigt nådde ut. Hos många är resonemangen omkring personröstningen dessutom ganska kluvna. Flera framhåller att grundtanken är sund. En bättre kunskap om de personer som skall företräda en och en bättre möjlighet att utkräva ansvar ger ”mer gestalt åt politiken”. Flertalet intervjuade påpekar dock att det blir väldigt svårt att sätta sig in i vad alla olika kandidater står för om personröstning skall genomföras fullt ut. Risken är att det blir en slentrianmässig kompisröstning av det hela. Man röstar på de man känner till, eller som andra bekanta känner till.

Ja, jag tyckte att det kändes bra, det var ganska jobbigt i och för sig att ta reda på allting för att man fick ju inte så mycket, det stod bara en liten slogan, man fick ta reda på allting själv, det var ett himla spring att få tag på rätt personer att prata med, men det kändes lite rätt.

(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Om jag fattade det rätt, jag tycker det var ganska värdelöst, man kunde ju inte stryka personer. Men det är ju svårt att hålla reda på vad alla tycker och det blir ju att man kompisröstar på folk mycket.

(Man 23, ekonomistuderande, röstade.)

Ja det var ju det, men det var ju svårt också för det finns så mycket folk och jag vet inte vad alla är och vad dom står för och det stod ju inget om vad den personen vill, hur mycket den är villig att jobba för det och det, det står ju inget om det. Det tycker jag var svårt liksom att ta nån, liksom i X-stad och så, nej.

(Kvinna 21, tekniksstuderande, röstade.)

Njae, det blir väl mycket att det är dom man känner som är med som man röstar på. Det borde bli lättare att veta vad dom står för. Som personer här i kommunen som man skall rösta på man vet ju inte ett skit om vad det är för några man ska rösta på.

(Man 19, arbetslös, röstade ej.)

Ett stort antal intervjuade gör kopplingar till det amerikanska valsystemet vilket de ser som dåligt. Där handlar det ju om hur mycket pengar man har.

På ett sätt är tanken bra att man skall kunna välja vem man vill, för då kan jag få en person som kan stå för precis det jag vill, det är en bra grej, men verkligheten blir ju att den som har mest pengar vinner och det vill jag inte ha, i stället skulle dom försöka öka samarbetet mellan topp och gräsrotter i partierna.

(Man 23, arbetslös, röstade.)

Nej, nej det säger sig självt att man kan inte rösta på personer liksom... 'han verkar sympatisk och trevlig' och liksom men vad dom vill det är egentligen att avskaffa alla bidrag... det är lite liksom det är i USA. (Man 20, teknikstuderande, röstade ej.)

Det gillar väl inte jag heller, utan då kan ju dom som har pengar få röster, man tycker ju att dom som arbetar inom partierna, partierna vet ju oftast vilka som är bra och då skall väl dom ta fram dom också. Det tyckte inte jag var nån bra idé det där med personval. Det blir ju dom som har utstrålning och kan snacka för sig medan dom som är lite mer tystlåtna inte klarar sig, det tycker jag inte om.

(Man 25, teknikstuderande, röstade ej.)

En del påpekar att personval har vi redan genom massmediernas fokusering på partiledarna. Fokuseringen på personer bidrar till att sudda ut ideologiska skiljelinjer mellan partier. Förvirringen och rörligheten ökar därmed. Det skall vara ideologier och partiprogram man röstar på inte personer och deras eventuella karisma.

Ja så är det verkligen, kanske som jag sa att jag röstade i kommunalvalet på en person, så det är väl kanske snarare därför då vet man lite mer om personen, men inte högre upp som i riksdagen skulle inte jag rösta på person sådär, det tycker jag inte.

(Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

I sånt fall om jag skulle kunna rösta på en speciell person då skulle man ju kunna sitta två-tre timmar och bara 'ja vad tycker du egentligen, vad hade du för uppväxt, hur mår du, vad är du för person', jag kan ju inte rösta på en person bara utifrån ett ansikte att 'ja han ser ju glad ut' det är befängt som fan, det handlar om att man skall rösta på en ideologi som passar en själv liksom och så hoppas man att tillräckligt många är friska nog att rösta på samma sak liksom.

F. Lite grann har dom ju lanserat detta med personval som att människor skall komma närmare politikerna?

S. Ja men hur vet man det då med all vinkling som är i media? Manipulation, man vet ju ta mej fan inte hur det är liksom, dom kanske ställer en fråga och så klipper dom bort hälften av svaret, klipper ihop på nytt och så kommer det ut så där...

(Man 22, arbetslös.)

Ytterst få av de intervjuade utnyttjade alltså personvalsmöjligheten. Den stora majoriteten uttrycker olika former av skepsis, flera tar direkt avstånd. Ingen tycks se detta som ett viktigt steg i att förbättra demokratin. Snarare upplevs det av många som något som gör det hela svårare, ökar förvirringen och ytterligare skymmer sikten från politikens olika alternativ.

Politisk reklam

Satsningar på olika trendiga förpackningar av politiska budskap är också ett intressant ämne. Intervjuerna visar tydligt att dessa grepp ibland helt missar sitt mål. De kan rentav bli kontraproduktiva, dvs. ungdomarna blir upprörda och känner sig förolämpade. Under intervjuerna tog flera ungdomar själva upp den video till förstagångsväljare som Socialdemokraterna delade ut, den s.k. Sahlinvideon. Andra nämnde TCO:s kampanj med könsord som var aktuell när intervjuerna genomfördes. Detta ledde till att jag fortsättningsvis ställde frågor om detta. Sammantaget ser man en viss rågång mellan majoriteten intervjuade och det lilla fåtal som uttryckte ett genuint intresse för val och politik. De senare var lite positiva till dessa grepp:

Ja det tycker jag är i och för sig OK, det är ju inte snyggt på nått sätt, men det är ju liksom...om jag ser nån reklamkampanj och så står det reklam och det inte är något obsent eller uppseendeväckande på annat sätt, då går jag ju bara förbi, men det där reagerar man ju liksom på att 'vad är det för idiot som håller på med det där?'

(Man 20, teknikstuderande, röstade ej.)

Majoriteten, särskilt då de lite mer intresserade och medvetna är tydligt avvisande. Vissa menar att det är en ren förolämpning. Man behandlar ungdomar som idioter i stället för att visa respekt och närma sig dem och deras frågor på ett ödmjukt sätt. Flera hävdar att det inte är fel i sig att politiken är lite tråkig ibland, den kanske måste vara det, det viktiga är att ungdomar känner att väsentliga frågor tas upp och behandlas på ett sakligt sätt.

Absolut inte, jag tycket att det är väldigt mycket förakt mot ungdomar, att man tror på nått sätt att ungdomar associerar till kuk och sånt, förakt mot deras intelligens, vi är ju faktiskt som vanliga människor fast vi är lite yngre. Dom tror väl att man bara glider runt på tunnelbanan och håller på med grafitti och kollar på porrfilm.
(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

Jag vet inte, det kanske kan vara effektivt för att just dra till sig ungdomar, men nej inte för mig, jag tycker det är fel. Jag tyckte nästan att det var en förolämpning att få den på det viset, men det finns kanske många andra som inte tycker det.
(Kvinna 20, teknikstuderande, röstade.)

Allting ska ju ha med sex att göra nu för tiden, mer eller mindre, det är lite taskigt tycker jag att man ska använda såna saker, när det skall gå på så låg nivå som att man skall anspela på sex va. Alla vill väl inte bara se porr hela dagarna, man vill väl veta vad dom sysslar med också.
(Man 25, teknikstuderande, röstade ej.)

Nej men jag såg det på nyheterna och då tänkte jag vilka idioter, dom där behandlar oss ju som cp-skadade små barn. Att sälja allt med sex, det är väl bra, eller ja är det bra, det har ju ingenting med politik att göra alls det hade varit trevligare att få ut en rak lapp att så här tycker vi liksom, vi har inga jävla baktankar med det här utan pang alltså, det hade varit trevligt men att få en sån hära 'är det första gången för dig...' javisst vad säger det mig, det påverkar mig inte ens.
(Man 22, arbetslös, röstade ej.)

Som tidigare beskrivits ser ungdomarna i undersökningen ganska lite på TV. När de tittar "zappar" de kvickt vidare om det program som kommer upp inte intresserar. Hur anpassa sig till denna typ av mediekonsumtion? Hur nå ut till och fånga ungdomars intresse? Alldeles tydligt är ungdomarnas tålamod kort. Har de bestämt sig för att titta på TV:n en stund så finns många kanaler att välja bland. Som tidigare påvisats så lyckades inte valprogrammen fånga intresset i någon större utsträckning bland ungdomarna i denna undersökning. Det kanske är naturligt att partier och media tar nya grepp, att de anlitar reklamare och marknadsförare för att anpassa sig till MTV-kulturen? Frågan är dock om inte detta är ett stickspår. I relation till politiken verkar de flesta ungdomarna efterfråga tydlig information om sakfrågor och grundläggande skiljelinjer. Om de känner att de får detta och om de frågor som diskuteras berör, ja då kanske de undviker att använda fjärrkontrollen? Ungdomarna i undersökningen tillskriver inte valinformationen i de olika media

någon större relevans och trovärdighet. Om felet ligger hos politikerna eller hos media är de inte klara över. Huruvida media styr politiken eller politiken styr media upplevs som en svår fråga.

Jag tror att politikerna utnyttjar media och media gottar sig gladeligen, det är ömsesidigt, eller ja det är väl först och främst reklammakarna som gottar sig och tycker det är bra?
(Kvinna 21, arbetslös, röstade.)

De intervjuades låga tilltro till mediabudskapen sätter fingret på frågan om den politiska diskursens arenor. Om ungdomar (och andra) skall känna sig berörda och bli intresserade bör man nog satsa sin kraft på att skapa lokala arenor för dialog i stället för på trendiga reklamknep. Det krävs att politiker försöker närma sig ungdomarna på deras egen hemmaplan och utifrån deras egna problem, att man söker öppna nya vägar och fora för aktivitet och påverkan.

EU-medlemskapet och globaliseringen

Frågor om globaliseringen och EU-medlemskapet behandlades också i intervjuerna. Påverkas viljan och den upplevda nödvändigheten av att gå och rösta i de nationella valen av denna utveckling? Här kan man tänka sig två alternativa svarslinjer. För det första kan de nationella valen upplevas mindre viktiga eftersom de nationella politiska institutionernas makt minskar, ”fler och fler beslut tas ju i Bryssel..”. För det andra kan den motsatta uppfattningen vara för handen. De nationella valen blir viktigare eftersom de svenska politikerna måste ha en än klarare uppfattning av folkviljan när de skall företräda svenska intressen och åsikter i det större EU-kollektivet. De som har åsikter om detta fördelar sig ganska jämt mellan alternativen.

F. Tror du att det här med att vi kommit med i EU påverkar människors syn på den nationella politiken?

S. Ja.

F. Negativt eller positivt?

S. Negativt, makten har förflyttats till Bryssel, varför ska jag demonstrera på Stortorget i Örebro när besluten fattas så långt bort?

(Man 23, arbetslös, röstade.)

Ja, självklart, jag tycker det är lika viktigt oavsett om man är med i EU eller inte. Fast det kanske i och för sig är ändå viktigare nu, för då visar

man att folket vill fortfarande vara med och bestämma. Så att det är inte bara några pampar nere i Bryssel som kan sitta och säga ditt och datt.
(Kvinna 22, barnskötare, röstade.)

Det starkaste intrycket är ändå att ytterst få gör en koppling mellan nationella val, EU och globaliteten. Personerna anser inte att detta med EU påverkar deras syn på de nationella valen i någon särskild utsträckning.

Näe inte än i alla fall, det är nog så att man är fortfarande, bryr sig mest om Sverige i alla fall. Man märker ju ingenting av EU liksom egentligen, det är bara när det handlar om pengarna, liksom att det kostar så mycket, EU-avgiften det är sådant där mest det rör sig om.....vi har ju några bönder i släkten och så och det är klart att de kommer väl få sluta med sina kor och så för det är liksom ingen mening att hålla på, det kostar för mycket, dom klarar det inte längre för man måste vara storbonde för att klara sig liksom.
(Kvinna 21, teknikstuderande, röstade.)

Man känner väl att ...det är ju otäckt, det att man vet ju inte, man har ingen aning om vad dom säger därnere, man får läsa en liten notis i Aftonbladet att EU-parlamentet säger att snuset skall stoppas, ha, när fick vi säga nått om det då? Då sitter det nån fet toppolitiker som man inte ens kan namnet på och röstar för.
(Man 22, arbetslös, röstade ej.)

Det sista citatet återger, om än tillspetsat, en mycket vanlig åsikt bland de intervjuade. Väldigt många av de som anser att det är självklart att delta i de nationella valen, tvekar om deltagande i det kommande EU-valet (1999). Här är förvirringen mycket tydlig. De tycker inte att de vet tillräckligt om vad som händer "därnere" och de känner inte något förtroende för EU-politikerna. Med utgångspunkt från de intervjuade här är det föga förvånande att valdeltagandet i detta val blev så lågt som det faktiskt blev.

Någon tydlig upplevelse av att den nationella politiken blir mindre viktig i och med globaliseringen och EU-medlemskapet finns inte hos de intervjuade ungdomarna. Man kan dock räkna med vissa indirekta effekter av EU-medlemskapet. Den omfattande massmediala debatten om politikens trovärdighet som förts i relation till EU-medlemskapet, leder rimligen till negativa "spillover-effekter". Det hela bidrar till att förstärka redan existerande avståndskänslor och negativa uppfattningar om politiker och politisk verksamhet. Vi kanske också kan räkna med en negativ spiral i fråga om själva valhandlingen, att det låga valdeltagandet i EU-valen

ytterligare undergräver normen om röstandet som en självklar medborgerlig plikt?

Slutdiskussion

Nedan följer några viktiga slutsatser och politiska konsekvenser som kan dras utifrån den här rapporterade undersökningen. Slutsatserna kan naturligtvis inte utan vidare generaliseras till ungdomar i allmänhet. De kan emellertid bidra till en djupare förståelse för vad som ligger bakom alla de generella siffror som presenterats, såväl tidigare i denna volym som i andra undersökningar. De leder till viktiga antaganden vilka kan prövas och tillämpas i andra undersökningssammanhang.

1. Ungdomarna hyser ett allmänt intresse för omvärldshändelser och samhällsfrågor. Tydligt är dock att detta intresse inte kanaliseras särskilt väl till det politiska systemet. Ungdomarna känner avstånd och misstro mot politiken. De ser inte att den politiska diskussionen berör den egna verkligheten och det som upplevs som specifika ungdomsfrågor. Många ungdomar besitter rentav ett starkt engagemang för samhällsfrågor. Steget till att delta i organiserad politisk verksamhet är dock stort. Partipolitik och politiska ungdomsförbund attraherar inte. Man kan inte identifiera sig med de politiskt aktiva och man känner sig inte beredd att "stå för allt". Det senare kan bero på att partiernas linje i sakfrågor upplevs alltför fragmenterad och otydligt länkad till en ideologisk och värdemässig grundsyn.
2. Så gott som alla ungdomar i undersökningen visar prov på självständigt tänkande och kritisk distans. Flertalet verkar dessutom besitta en relativt god individuell förmåga att orientera sig och självständigt ta ställning i politiska frågor etc. Slående är att de allra mest politiskt medvetna ungdomarna så ofta har en personligt präglad ideologisk hållning, en hållning som inte är alldeles enkel att länka till olika etablerade partiideologier. Ett rimligt antagande är att dagens ungdomar allmänt har en så att säga högre "lägstaniå" än tidigare generationer. De besitter en högre individuell kompetens och de är mer orienterade i omvärldshändelser.
3. Undersökningen bekräftar förekomsten av en stark individualism. Sekularisering, svagare gruppstillhörighetskänslor och låg auktoritetstro är viktiga inslag i denna. Individualiseringen leder

till ökad självständighet i valhandlingen. Man vill inte bara göra som andra. Man känner att man måste fatta ett eget beslut. Samtidigt är den sociala kontrollen av hur den enskilde förhåller sig till valet svag. Detta med att rösta blir därför ingen självklarhet. Det blir ett val i sig. Orkar man inte orientera sig, känner man sig inte tillräckligt insatt, kan man inte besluta, så avstår man valet hellre än att ansluta sig till "skocken". Det paradoxala här kan alltså vara att "ointresset" och den politiska okunskapen faktiskt var större förr, trots ett högre valdeltagande. Det sociala trycket, normen att rösta var starkare. Var man osäker och ointresserad så gjorde man ändå som den egna gruppen, skiktet, föräldrarna. Det fanns tillhörighetskänsla och det fanns tydligare politiska alternativ.

4. Samtliga ungdomar i denna undersökning tycker att det demokratiska systemet och principen om allmän rösträtt är helt igenom riktig. De som ändå väljer att avstå från att rösta gör det alltså inte för att de avvisar demokratin. De gör det för att de upplever ett avstånd till det aktuella politiska skeendet. De anser sig inte kunna ta ställning och de saknar incitament för att noggrannare orientera sig. Frågorna berör inte tillräckligt och skiljelinjerna är för otydliga. Att de då avstår från att rösta kan faktiskt tolkas som att själva handlingen upplevs för viktig för att genomföras slentrianmässigt. Detta är i så fall inte helt negativt. Kanske säger det mer om det nuvarande politiska klimatet, om politiker och massmedia, än om graden av intresse och kompetens hos ungdomarna?

Analysen här och en stor del av de författare som har refererats i relation till den, påvisar att dagens ungdomar ställer starka krav på gemenskap, delaktighet och inflytande om de skall engagera sig i kollektiva sammanhang. De frågor man engagerar sig i måste ha en koppling till den egna upplevda verkligheten. De skall kännas meningsfulla inte bara ur kollektivets perspektiv. Engagemanget måste ge något också för den egna personen. Om ungdomar skall engagera sig i politik och partier krävs därför reella inflytandemöjligheter. Det krävs arenor där politiker kan möta ungdomar i dialog om politikens utformning och det krävs en koppling till det som ungdomar upplever väsentligt i tillvaron. Om partiernas ideologiska linje och sakpolitik i dag uppfattas som otydlig och föga attraktiv, så kan detta naturligtvis bero på att sådana skillnader i dag de facto saknas i politiken. Upplevelsen av otydlighet är dessutom inte något som i första hand kan förändras genom ökade satsningar på mediebyråerna

information. Sådana satsningar kan rentav bli kontraproduktiva. De riskerar att förstärka tendensen till att medborgarnas politiska deltagande inskränks till en fråga om ett passivt val mellan olika budskap. Den verkliga utmaningen ligger i dag i stället i att vända en sådan utveckling och skapa möjligheter för ett ökat medborgerligt deltagande i politikens utformning. Dagens ungdomar är antiauktoritära och självständiga (Inglehart 1999). Detta är rimligen något för demokratin mycket positivt. Kunniga, självständiga och kritiska medborgare är den viktigaste garantin för demokratis fortbestånd. Om politikerna inte förmår svara upp mot detta är dock risken överhängande att det positiva slår över i sin motsats, att allt fler ungdomar vänder politiken ryggen och kanaliserar sina behov av aktivitet till andra sociala rörelser eller rentav helt avstår från engagemang i kollektiva angelägenheter.

Sammanfattning

I denna undersökning har jag fokuserat på en av de grupper där statistiken visar på en särskilt stark nedgång i valdeltagandet, nämligen första och andragångsväljarna. Syftet var att nå en fördjupad förståelse och en sammanhängande bild av hur ungdomar tänker kring valet, den offentliga politiska debatten och de politiska institutionerna i allmänhet.

För att nå syftet valdes en kvalitativ undersökningsmodell baserad på tematiskt strukturerade intervjuer. På basis av ett riktat, teoretiskt urval intervjuades 17 ungdomar i åldersgruppen 19–25 år bosatta i Örebroregionen. I gruppen ingår förvärvsarbete, arbetslösa, personer i olika s.k. arbetsmarknadsåtgärder samt studerande vid olika universitetsutbildningar. Nära hälften av de intervjuade deltog ej i valet 1998.

I undersökningen urskiljs tre olika typer av motiv bland dem som valt att inte rösta. "Protesten" innebär ett avståndstagande från dagens etablerade partipolitik grundat i en medveten ideologisk hållning. "Liknöjdheten" innebär att man är nöjd med sin tillvaro, finner politiken ointressant och tycker att ett valdeltagande är meningslöst. Den tredje motivotypen, "ambivalens", framstår som den avgjort mest intressanta. Detta inte bara för att de allra flesta icke-röstande i materialet passar in på den, utan för att dess centrala drag i hög utsträckning också går igen bland de intervjuade som valde att rösta. Detta leder till ett antagande om att steget mellan röstning och icke-röstning är relativt kort inom stora grupper av ungdomar.

Kännetecknande för den ambivalenta motivtypen, och många andra ungdomar i materialet, är olika grader av osäkerhet och förvirring, avståndskänslor och misstro gentemot politiken. Genomgående saknar de intervjuade skillnader och tydliga politiska alternativ och de tycker att det käbblas för mycket i politiken. De har vidare svårt att identifiera sig med politik och politiker. De senare pratar över huvudet på folk, de lever i en annan verklighet och de bryr sig inte om ungdomar och ungdomars frågor. När de försöker vända sig till ungdomar blir det också ofta fel. Olika trendigt förpackade mediebudskap, som t.ex. den s.k. Sahlinvideon till förstagångsväljare, riskerar att bli rent kontraproduktiva. De upplevs av många ungdomar som direkt förolämpande; ”tror dom att vi är idioter?”

I undersökningen bekräftas teorier om en fortgående individualisering och sekularisering i samhället. Flertalet ungdomar här visar prov på kritiskt ifrågasättande, låg auktoritetstro och självständig hållning. De känner inga särskilda gruppstillhörigheter, de tar ställning själva och vill inte luta sig mot vad andra tänker och tycker. Att de skulle sakna intresse för omvärldsfrågor och samhälls skeenden, och att detta skulle vara en orsak till ett minskat valdeltagande, framstår som en myt. Intresset för samhällsfrågor kopplar dock sällan upp sig på partipolitik och val av skäl som ovan berörts. En grupp ungdomar i materialet hyser ett stort samhällsintresse och har en tydlig politisk-ideologisk hållning. Denna är dock ofta mycket personligt utmejslad. De känner sig inte särskilt hemma bland de etablerade partipolitiska alternativen. Den stora gruppen i materialet har emellertid inte samma känsla för helheter. De urskiljer inte några grundläggande ideologiska skiljelinjer i politiken. Därför tvingas de förankra sina ställningstaganden enbart i sakpolitiken, främst sådana sakfrågor som de kan relatera till sin egen verklighet. Detta gör dem politiskt lätttrörliga. Bland de som väljer att rösta avgör tillfälligheter och små nyanser vilket parti man satsar på. Hos de ”ambivalenta” icke-röstande är upplevelsen av avstånd och förvirring än starkare. Samtidigt verkar förmågan att orientera sig sämre. Intressant här är dock självständigheten. Klarar man inte att egenhändigt ta ställning i valet så avstår man från att rösta hellre än att göra som t.ex. föräldrar eller kamrater. Att rösta har alltså blivit ett val i sig. Det framstår tydligt i undersökningen att normer och social kontroll visavi valdeltagandet har försvagats. Det paradoxala i sammanhanget är att ungdomar i dag generellt kan antas vara mer politiskt kompetenta än tidigare generationer trots att valdeltagandet minskar inom gruppen. När gruppstillhörigheter och social kontroll var starkare inrättade man sig och gjorde som andra. I dag av-

står man i stället från att rösta om man inte kan komma fram till en egen ståndpunkt.

Analysen påvisar att ungdomarna ställer starka krav på gemenskap, delaktighet och inflytande om de skall engagera sig i kollektiva sammanhang. Ett engagemang skall kännas meningsfullt inte bara ur kollektivets perspektiv utan också för den egna personen. Om ungdomar skall engagera sig i politik och partier krävs därför reella inflytandemöjligheter. Det krävs arenor där politiker kan möta ungdomar i dialog om politikens utformning och det krävs en koppling till det som ungdomar upplever väsentligt i tillvaron. Den verkliga utmaningen ligger nog i dag i att skapa nya möjligheter för ett ökat medborgerligt deltagande i politikens utformning. Dagens ungdomar är kompetenta, antiauktoritära och självständiga, det bekräftas i många undersökningar. Detta är rimligen något för demokratin mycket positivt. Kunniga, självständiga och kritiska medborgare är den viktigaste garantin för demokratins fortbestånd. Om det politiska systemet inte förmår svara upp mot de krav sådana medborgare ställer är dock risken överhängande att de vänder politiken ryggen.

Noter

¹ Jag arbetar här med s.k. idealtyper (Jary & Jary 1995, Johnson 1995). Att typologisera på detta vis innebär en renodling där vissa särskilt intressanta drag i de angivna motiven framhålles. En sådan renodling innebär en nädvändig förenkling, det handlar om att skilja huvudsak från bisak. Den konkreta verkligheten är naturligtvis sällan så tydlig och okomplicerad som våra abstraktioner av den. Idealtyperna ger dock ett slags mallar med vars hjälp vi kan undersöka det konkreta fallet, urskilja de väsentligaste dragen samt spåra orsaker till eventuella avvikelser och motsägelser.

² Upprepade punkter i citaten betyder pauser, ej att något har utelämnats.

³ Samtliga intervjuade i undersökningen sluter dock upp bakom det demokratiska systemets grundprinciper.

⁴ Rokeach menar att en prioritering av ett socialt värde oftast också leder till opprioritering av andra sociala värden på bekostnad av de privata och vice versa. Människor föredrar således antingen främst privata eller främst sociala (Bruhn 1999: 70)

⁵ Distinktionen socialt–privat är en abstraktion och en renodling. I den konkreta verkligheten blir det sällan antingen eller, här finner vi naturligtvis människor som i högre eller lägre grad kännetecknas av den ena eller andra av dessa värdeinriktningar.

⁶ Denna distinktion anknyter i hög grad till den av Inglehart (1977) myntade distinktionen mellan materialistiska och postmaterialistiska värdemönster, se nedan under avsnittet ”Individualiseringens konsekvenser för politiken?”. I en senare artikel framhåller också Inglehart det antiauktoritära draget hos postmaterialister och dess betydelse för demokratin i det västerländska avancerade industrisamhället (Inglehart 1999).

⁷ Många forskare menar att individualiseringen och den tilltagande komplexiteten i samhället leder till en ökad mångfald av livsåskådningar m.m. (se t.ex. Pettersson 1988:49). En högre grad av interpersonell variation mellan värden och livsstilar kan ses som en följd av en pågående individualiseringsprocess i samhället där människor i allt större utsträckning orienterar sig och väljer sina ståndpunkter självständigt och utifrån abstrakta övertygelser i stället för konkreta likhetsupplevelser och känslor av tillhörighet (Bruhn 1999:271)

⁸ Det är emellertid viktigt att komma ihåg att det konkreta fallet vanligen är mer komplext än typerna ovan ger sken av, gränserna är flytande och vissa personer uppvisar drag från flera typer.

⁹ Detta förhållande ser också Möller (1998:48). Han påpekar att många håller sig med vad han kallar en dubbelstandard härvidlag.

¹⁰ Möller skisserar också en ”ny” grupp av medborgare vilka föraktar politikerna utifrån ett ”uppifrånperspektiv”. Det handlar om resursstarka och framgångsrika människor vilka ser ned på politikerna för att dessa anses inkompetenta och fattar dåligt genomtänkta beslut (Möller 1998:49). Några representanter för denna grupp finner man inte i intervjumaterialet här. Ett rimligt antagande är kanske att sådana utgångspunkter och synsätt är mer förekommande bland lite äldre och i arbetslivet etablerade personer.

¹¹ Liknande resultat har framkommit i en rad andra undersökningar. För en genomgång se Bruhn 1999, se också Inglehart 1999:250 ff.

¹² Den senare utövas kanske inte alltid inom ramen för traditionella föreningsformer. Den uppvisar ändå en hel del drag som gör folkrörelsebenämningen adekvat. Inte minst gäller det frågan om antalet utövare knutna till musikskolor, studieförbund och olika kommunala musikhussatsningar.

¹³ Hur långt detta kan gå och om det verkligen är så att inga grundläggande makt- och intressekonflikter existerar är inte platsen att diskutera här.

¹⁴ Se Ekström & Andersson i denna volym för en diskussion om orsaker ”avideologiseringen”.

Referenser

- Alberoni, F. (1993) *Värden*, Korpen, Göteborg
- Berking, H. (1996) "Solidary Individualism: The Moral Impact of Cultural Modernization in Late Modernity", i Lash, S., et al., *Risk, Environment and Modernity*, London: Sage
- Bruhn, A. (1999) *Individualiseringen och det fackliga kollektivet – En studie av industritjänstemäns förhållningssätt till facket*, Örebro: Örebro universitet
- Burgess, R. (1989) *In the Field – an Introduction to Field Research*, London: Unwin
- Durkheim, E. (1994) (1893): *The Division of Labour in Society*, London: Macmillan
- Esaiasson, P. (1996) "Mona Sahlins förlorade popularitet", i *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport 16, Göteborg
- Fornäs, J. (1994) "Ungdom, kultur och modernitet", i Fornäs, J., Boethius, U., Forsman, M., Ganetz, H. & Reimer, B. *Ungdomskultur i Sverige*, FUS-rapport nr 6, Stockholm: Östlings förlag
- Fornäs, J., Boethius, U., Forsman, M., Ganetz, H. & Reimer, B. (1994) *Ungdomskultur i Sverige*, FUS-rapport nr 6, Stockholm: Östlings förlag
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity – Self and Society in the Late Modern Age*, California: Stanford University Press
- Habermas, J. (1998) *Borgerlig offentlighet*, Lund: Arkiv
- Hammarström, G. (1993) *Värdeförändring och kontinuitet i tre generationer*, Uppsala: Acta
- Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) (1996) *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport 16, Göteborg
- Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) (1996) *Opinionssambället*, SOM-rapport 20, Göteborg
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing values and political styles among western publics*, New Jersey: Princeton University Press
- Inglehart, R. (1990) *Cultural Shift in Advanced Industrial Society*, New Jersey: Princeton University Press

- Inglehart, R. (1999) "Postmodernization Erodes Respect for Authority, but Increases Support for Democracy", i Norris (ed.), *Critical Citizens*, Oxford: Oxford University Press
- Jary, D. & Jary, J. (1995) *Collins Dictionary of Sociology*, Glasgow: Harper Collins
- Johnson, A. (1995) *The Blackwell Dictionary of Sociology*, Oxford: Blackwell
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur
- Lash, S., Szerszynski, B. & Wynne, B. (ed.) (1996) *Risk, Environment and Modernity*, London: Sage
- Mediebarometern 1998: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet nr 1, 1999
- Melucci, A. (1992) *Nomader i nuet*, Göteborg: Daidalos
- Melucci, A. (1996) *Challenging Codes – Collective action in the information age*, Cambridge: Cambridge University Press
- Möller, T. (1998) *Politikerförakt eller mogen misstro?*, ÅJOUR nr 2, Stockholm: Svenska Kommunförbundet
- Norris, P. (ed.) (1999) *Critical Citizens*, Oxford: Oxford University Press
- Oscarsson, H. (1998) "Det unga medborgarskapet", i Demokratiutredningens skrift nr 5, *Det unga medborgarskapet*, SOU 1998:101
- Petersson, O., Hermansson, J., Micheletti, M., Teorell, J. & Westholm, A. (1998) *Demokrati och medborgarskap*, Demokratirådets rapport 1998, Stockholm: SNS Förlag
- Petersson, O., Westholm, A. & Blomberg, G. (1989) *Medborgarnas makt*, Stockholm: Carlssons
- Pettersson, T. (1988) *Bakom dubbla lås – en studie av små och långsamma värderingsförändringar*, Stockholm
- Rokeach, M. (1973) *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press
- Selle, P., & Øymyr, B. (1995) *Frivillig organisering og demokrati. Det frivillige organisasjonsamfunnet endrar seg 1940-1990*, Oslo: Samlaget
- Sernhede, O. (1996) *Ungdomskulturen och de andra*, Göteborg: Daidalos

- Strauss, A. & Corbin, J. (1990) *Basics of Qualitative Research*, London: Sage
- Trondman, M. (1999) *Kultursociologi i praktiken*, Lund: Studentlitteratur
- Willis, P. (1996) *Common culture, Symbolic Work at play in the Everyday Cultures of the Young*, Open University Press, Milton Keynes, Suffolk
- Yin, R. (1989) *Case Study Research – Designs and Methods*, California: Sage
- Ziehe, T. (1994) ”Kulturell friställning och narcissistisk sårbarhet”, i Fornäs, J., Lindberg, U., & Sernhede, O. (red), *Ungdomskultur: identitet/motstånd*, Stockholm: Symposion

Författarpresentationer

CATHRIN ANDERSSON

Cathrin Andersson är doktorand inom medie- och kommunikationsvetenskap vid Örebro universitet. Hon har i huvudsak arbetat med studier som berör svenska politikernas framträdanden i televisionen. I den avhandling Andersson arbetar med görs en fördjupad studie av arbetet i denna bok, dvs. en historisk jämförelse av mediernas sätt att spegla de svenska valrörelserna och politikernas roller i dessa valrörelser.

MARTIN BENNULF

Martin Bennulf, fil. dr, är verksam inom det nationella tvärvetenskapliga forskningsprogrammet, *Vägar till utveckling* där han leder det statsvetenskapliga programmet *Demokrati och hållbar utveckling* vid Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. Han disputerade inom valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet och har tidigare skrivit om politiskt deltagande i samband med folkomröstningen om EU.

ANDERS BRUHN

Anders Bruhn är fil. dr i sociologi och verksam som forskare och lärare vid Örebro universitet. Anders är främst inriktad på forskning kring ungdomar i arbetsliv och på arbetsmarknad. Han disputerade i mars 1999 på en avhandling med titeln *Individualiseringen och det fackliga kollektivet* och har tidigare bl.a. utgivit forskningsrapporten *Industritjänstemännen, facket och värdeförändringen*.

MATS EKSTRÖM

Mats Ekström är docent i sociologi och verksam inom medie- och kommunikationsvetenskap, Örebro universitet. Han har under senare år forskat om journalistikens praktik och etik, om TV-produktion och TV-tittande, samt om hur politiken iscensätts på mediernas scen. Själv och tillsammans med andra har han bl.a. skrivit boken *Journalistikens etiska problem* (1996) och de vetenskapliga artiklarna: *Attraktionens TV-journalistik* (1998); *När*

verkligheten inte duger som den är: En studie av TV-journalistikens praktik (1998); *Den medialiserade politikens paradoxer* (1999).

PER HEDBERG

Per Hedberg, fil. kand., är forskningsassistent inom Valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning, särskilt har han studerat opinionsbildningen kring kärnkraftens avfallsfråga. Han har tidigare skrivit om politiskt deltagande i samband med folkomröstningen om EU.

JAN TEORELL

Jan Teorell är fil. dr i statsvetenskap vid Uppsala universitet. Han var ledamot av SNS demokratiråd 1998, och utkom samma år med sin doktorsavhandling *Demokrati eller fåtalsvälde?*, om den interna demokratin inom moderaterna och socialdemokraterna. Hans forskningsintresse ligger i skärningslinjen mellan demokratins normativa teori och faktiska praktik, och innefattar för närvarande undersökningar av medborgerligt politiskt deltagande i Sverige och Ryssland. Sedan flera år leder han sin institutions forskarutbildning i statsvetenskaplig metod.

ANDERS WESTHOLM

Anders Westholm är docent i statsvetenskap vid Uppsala universitet och har tidigare varit vetenskaplig huvudsekreterare i Maktutredningen (1985–1991) samt ledamot av SNS Demokratiråd (1996–1998). Hans forskning är, eller har varit, inriktad på politisk socialisation, politiskt deltagande, elektoral aktörsmodeller, demokratiutvärdering, makteliter, makt- och ägandeförhållanden inom näringslivet samt metodfrågor. För närvarande leder han ett forskningsprojekt om vanliga medborgares försök att utöva makt över såväl sin egen som samhällets situation. Projektet utgör en uppföljning och vidareutveckling av den medborgarundersökning som 1987 genomfördes inom Maktutredningen.

Demokratiutredningens forskarvolym

Redaktör Erik Amnå

- I **Maktindelning** (SOU 1999:76)
- II **Demokrati och medborgarskap** (SOU 1999:77)
- III **Politikens medialisering** (SOU 1999:126)
- IV **Demokratins estetik** (SOU 1999:129)
- V **Medborgarnas erfarenheter** (SOU 1999:113)
- VI **Det unga folkstyret** (SOU 1999:93)
- VII **IT i demokratins tjänst** (SOU 1999:117)
- VIII **Civilsamhället** (SOU 1999:84)
- IX **Globalisering** (SOU 1999:83)
- X **Demokratins trotjänare – lokalt partiarbete
förr och nu** (SOU 1999:130)
- XI **Marknaden som politisk aktör** (SOU 1999:131)
- XII **Valdeltagande i förändring** (SOU 1999:132)
- XIII **Avkorporativisering och lobbyism**
(SOU 1999:121)